

Znanstveno povijesna analiza romana i drama o Kleopatri VII.

Matovina, Barbara

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:915507>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-27**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA

Barbara Matovina

**ZNANSTVENO-POVIJESNA ANALIZA
ROMANA I DRAMA O KLEOPATRI VII.**

Diplomski rad

Zagreb, rujan 2022.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA
ODSJEK ZA POVIJEST

Barbara Matovina

**ZNANSTVENO-POVIJESNA ANALIZA
ROMANA I DRAMA O KLEOPATRI VII.**

Diplomski rad

Mentor: izv. prof. dr. sc. Mladen Tomorad

Zagreb, rujan 2022.

Sažetak

Ovaj rad bavit će se životom Kleopatre VII. Jedna od najslavnijih vladarica u antičko doba, Kleopatra VII. u svom relativno kratkom životu proživjela je značajne događaje. Usko povezana sa moćnim rimskim političarima svojega razdoblja, svojim je djelima promijenila dugotrajnu tradiciju drevnog Egipta, ali i tada moćne Rimske Republike. Njezin život, ali i smrt inspiracija su za mnogobrojna književna djela, umjetnička djela te uratke filmske umjetnosti. Glavna značajka ovog rada je analiza izabranih književnih djela o Kleopatrinom životu prema izvorima te njihova komparativna analiza kroz nekoliko odabranih kriterija.

Ključne riječi: Kleopatra VII., Julije Cezar, Marko Antonije, književna djela, drama, roman, povijesni izvori, analiza

Abstract

This paper will deal with the life of Cleopatra VII. One of the most famous rulers in ancient times, Cleopatra VII. in her relatively short life, lived through significant events. Closely connected with the powerful Roman politicians of her time, her acts changed the long-standing tradition of ancient Egypt, but also of the then powerful Roman Republic. Her life, as well as her death, are the inspiration for numerous literary works, works of art and kinematics. The main feature of this paper is the analysis of selected literary works about Cleopatra's life according to the sources and their comparative analysis through several selected criteria.

Key words: Cleopatra VII, Julius Caesar, Mark Anthony, literary works, play, novel, historical sources, analysis

Sadržaj

1. Uvod.....	2
2. Povijesni pregled ptolemejskog perioda	3
3. Život Kleopatre VII. Filopator (51. – 30. g. pr. Kr.).....	5
4. Povijesne drame i romani o životu Kleopatre VII.	
4.1. Bernard Shaw: <i>Cezar i Kleopatra</i>	10
4.1.1. Popis likova:.....	10
4.1.2. Kratki sadržaj drame	11
4.1.3. Znanstveno-povijesna analiza drame	
4.2. William Shakespeare: <i>Antonije i Kleopatra</i>	16
4.2.1. Popis likova:.....	16
4.2.2. Sažetak tragedije	17
4.2.3. Znanstveno-povijesna analiza tragedije	
4.3. Claude Ferval: <i>Kleopatra egipatska kraljica</i>	27
4.3.1. Kratki sadržaj romana	27
4.3.2. Znanstveno-povijesna analiza romana	
4.4. Martha Rofheart: <i>Ja, Kleopatra</i>	36
4.4.1. Kratki sadržaj	36
4.4.2. Znanstveno-povijesna analiza romana	
5. Kratka komparativna analiza obrađenih književnih djela.....	44
5.1. Komparacija drama	44
5.2. Komparacija romana	45
6. Zaključak.....	47
7. Bibliografija	48

1. Uvod

Kroz povijest su se pojavljivale jake žene koje su uspjele samostalno vladati i kao takve ostale su zapamćene. Jedna od njih zasigurno je i Kleopatra VII., egipatska vladarica čija smrt je prekinula tisućljetnu samostalnost i vladavinu Egipta. Njen buran život, od dolaska na prijestolje pa sve do smrti bio je blisko povezan s Rimom i obilježen njenim odnosom s moćnim političarima kasne rimske Republike. Ljubavni odnosi, ubojstva, političke spletke i borba za slavu inspirirali su autore od njenog vremena pa sve do danas. Rezultat svega toga su pisani dokumenti i djela, umjetnički radovi i arhitektura koja govori o prošlosti i na taj način ih i dalje održava na životu.

Literarna djela najbolje mogu dočarati kompleksnost vremena te karaktera osoba. Stoga ne čudi što Kleopatra tema brojnih napisanih radova od književnih do znanstvenih djela. Prilikom pisanja ovog rada napravila sam izbor dvije drame koje zasebno obrađuju život Kleopatre s Julijem Cezarom (Bernard Shaw, *Cezar i Kleopatra*) i s Markom Antonijem (William Shakespeare, *Antonije i Kleopatra*) te dva romana (Claude Ferval *Kleopatra* i Martha Rofheart *Ja, Kleopatra*) koji se bave cjelovitim životom i mogu se promatrati kao povijesni biografski romani.

Rad je podijeljen u nekoliko dijelova, prvi dio kratki je povijesni pregled vremenskog perioda do dolaska Kleopatre na vlast i kratka biografija o njoj. Drugi dio analiza je drama, nakon koje slijedi analiza romana. Kroz analizu izabranih literarnih djela pokušala sam izdvojiti fiktivne dijelove i razlike koje su autori i autorice iskoristili kako bi ispričali Kleopatrin život. Nakon analize djela izradila sam kraću usporedbu svih djela koja kroz određene parametre i pitanja ukratko sažima razlike i dojam koji sama djela ostavljaju na čitatelja. Ciljevi samog rada su analiza književnih djela po dostupnim izvorima kako bi se utvrdile razlike istih te komparativna analiza obje vrste djela kroz odabrane parametre analize koja ima za utvrditi koja vrsta djela je bolja za pisanje književnih djela temeljenih na povijesnim događajima i osobama.

Uz navedena književna djela u analizi sam se koristila dostupnim antičkim izvorima te modernih historiografskim radovima.

2. Povijesni pregled ptolemejskog perioda

Kleopatra VII. Filopator jedna je od malobrojnih egipatskih vladarica koje su za vrijeme svog života i kraljevanja uspjele postići slavu i spomen u povijesnim zapisima, a da nisu iz istih izbrisane ili zanemarene, ostavljene po strani samo kao žene faraona i majke budućih nasljednika.

Kleopatra je bila posljednji vladar dinastije Ptolemejevića, koju je utemeljio Ptolemej I. Soter (332. – 282. g. pr. Kr.) nakon smrti Aleksandra Velikog 323. g. pr. Kr., kada su se za vlast u Egiptu borili njegovi nasljednici. On je prvotno bio na vlasti kao satrap, a samostalno je zavladao 306. g. pr. Kr. iskoristivši za svoj uspon dinastijske borbe dijadoha.¹ Njegovim dolaskom na faraonsko prijestolje Gornjeg i Donjeg Egipta započele su reforme u političkom i kulturnom životu Egipta, poznatije kao helenističko razdoblje, zbog miješanja tradicija istoka s tradicijom Grčke.² U periodu od tristotinjak godina, od prvog kralja Ptolemeja I. do posljednje kraljice Kleopatre VII. u Egiptu su se naselili brojni Grci što je dodatno ojačalo grčki utjecaj u svakodnevnom životu. Najbolji primjer za to je podjela vlasti i političkih funkcija gdje su službenici većinom bili Grci, dok su Egipćani bili pretežito radna snaga.³ Dinastijske borbe i borbe za prijestolje obilježile su period vladanja Ptolemejevića. Uspon i širenje teritorija egipatske države koje se polako cjejkalo na manje jedinice i dijelilo između vladara dovelo je do slabih vladara, koji su svojom lošom vanjskom politikom i međusobnim sukobima ponovo doveli do rascjepkanog teritorija i slabe vlasti.⁴

Egipatska vlast na kraju je prešla u ruke nelegitimnih sinova Ptolemeja IX. koji su bili skriveni na pontskom dvoru kod Mitridata VI. Eupatora (120. – 63. g. pr. Kr.). Ptolomej XII. Aulet (80. - 51. g. pr. Kr.) postao je novi faraon, a njegov brat Ptolemej kralj Cipra.⁵ Tokom svoje vladavine Ptolemej XII. Aulet borio se za priznanje svoje vlasti, što je konačno i ostvario 60. g. pr. Kr. kada je također i priznat za prijatelja Rimske Republike.⁶ Upravo ti odnosi s Rimskom Republikom bit će presudni u oblikovanju posljednjih godina helenističkog perioda i posljednjih faraona. Zbog loše političke situacije i nezadovoljstva s aleksandrijskom

---

¹ Tomorad 2016.: 137.

² Tomorad 2016.: 136-137.

³ Tomorad 2016.: 137. - 138.

⁴ Tomorad 2016.: 137-147.

⁵ Roller 2010.: 17; Tomorad 2016.: 147.

⁶ Roller 2010.: 21; Tomorad & Tepeš 2018.: 109.

aristokracijom, Ptolomej XII. bio je protjeran i kratko boravi u samom Rimu.⁷ Uz pomoć rimskih trijumvira⁸ Ptolemej XII. ponovo je vraćen na egipatsko prijestolje, ubija svoju kćer Bereniku IV. koja je vladala u njegovu odsustvu i poražava svoje protivnike.⁹ Nakon smrti 51. g. pr. Kr. nasljeđuje ga sin Ptolemej XIII. (51. – 47. g. pr. Kr.) i kćer Kleopatra VII. Filopator (51. – 30. g. pr. Kr.).¹⁰

---

⁷ Tomorad & Tepeš 2018.: 109.

⁸ Godine 60. pr. Kr. stvoren je prvi trijumvirat između Gneja Pompeja, Gaja Julija Cezara i Marka Licinija Krasa kao koalicija trojice političara radi stjecanja i obnašanja vlasti u Rimskoj Republici. Vidi: Tomorad & Tepeš 2018.: 109.

⁹ Jones 2006.: 29.; Roller 2010.: 25; Tomorad 2016.: 148; Tomorad & Tepeš 2018.: 110.

¹⁰ Jones 2006.: 30; Tomorad 2016.: 147-148; Tomorad 2018.: 110.

3. Život Kleopatre VII. Filopator (51. – 30. g. pr. Kr.)

Kleopatra VII. Teja Filopator rođena je u Aleksandriji na prijelazu godine 70./69. pr. Kr.¹¹ Otac joj je bio Ptolemej XII., dok se za majku ne zna je li bila Kleopatra V (100./95. – 57. g. pr. Kr.), jedna od drugih žena odnosno konkubina ili je čak bila iz svećeničke obitelji iz Memfisa.¹² Kleopatra VII. nasljeđuje svog oca na prijestolju u ožujku 51. g. pr. Kr. skupa sa svojim mlađim bratom Ptolemejem XIII.¹³ Po tradiciji koja je proizašla iz vjere, suvladari su trebali ući u brak po uzoru na božanstva koja su bila braća i sestre i supružnici, no vrlo je vjerojatno kako se Kleopatra i Ptolemej XIII. nikada nisu vjenčali.¹⁴ Burni početak vladavine Kleopatre VII. dodatno su uznemirili odgojitelji Ptolemeja XIII. koji su svojom politikom pokušavali svrgnuti kraljicu i zauzeti vlast za sebe. Pošto je Kleopatra bila nasljednica politike Ptolemeja XII. bila je okrenuta prema Rimskoj Republici o kojoj je Egipat ovisio. Zbog toga je podržala Pompeja u građanskom ratu protiv Cezara, ne direktno već je pomogla njegovom sinu koji je na njenom dvoru 49. g. pr. Kr. tražio pomoć.¹⁵ Zbog nesuglasica koje su suvladari imali, Ptolemej XIII. je iste godine uz svoje savjetnike, uspio otjerati Kleopatru s prijestolja te je ona prvo otišla u Tebu, a zatim je iz Egipta pobjegla u Siriju gdje je prikupljala vojsku kako bi se mogla obračunati s bratom.¹⁶ U tom periodu je do egipatske obale pristigao Pompej koji je nakon poraza kod Farzala, bježeći pred Cezarom krenuo u Egipat kako bi pronašao utočište.¹⁷ Pompej pristiže na istočni dio egipatske obale, do luke Peluzij. Ptolemej XIII. je obećao Pompeju utočište, ali poslušavši svoje savjetnike krivo je postupio i Pompej je ubijen.¹⁸ Nakon Pompejeva ubojstva u Egipat pristiže i Julije Cezar koji saznaje za ubojstvo. Zbog razmišljanja kako je ubojstvo znak da je Egipat na njegovoj strani u sukobu, Cezar odlučuje ući u Aleksandriju i pokušava riješiti razmirice između Ptolemeja XIII. i Kleopatre VII.¹⁹ Zbog njenoj miješanja u egipatsku unutarnju politiku dolazi do vojnih okršaja i Cezar poziva pojačanja iz Azije. Također, šalje pozive mladim vladarima da se vrate u Aleksandriju kako bi riješili problem vladanja.²⁰ Ptolemej je napustio Peluzij u nadi da će samostalno vladati

---

¹¹ Tomorad & Tepeš 2018.: 108.

¹² Jones 2006.: 28; Tyldesley 2008.: 27-28; Tomorad & Tepeš 2018.: 108.

¹³ Tomorad & Tepeš 2018.: 110.

¹⁴ Hölbl 2000.: 231; Tyldesley 2008.: 43; Tomorad & Tepeš 2018.: 110.

¹⁵ Hölbl 2000.: 232.; Tyldesley 2008.: 48; Tomorad & Tepeš 2018.: 111.

¹⁶ Hölbl 2000.: 232; Tomorad & Tepeš 2018.: 111.

¹⁷ S obzirom da je Pompej pomogao Ptolomeju XII. da se vrati na prijestolje, računao je na to da će u Egiptu pronaći sigurno utočište. Vidi: Hölbl 2000.: 228-229; Tomorad & Tepeš 2018.: 111.

¹⁸ Hölbl 2000.: 232-233.; Tyldesley 2008.: 49-50; Tomorad & Tepeš 2018.: 111.

¹⁹ Hölbl 2000.: 233; Tomorad & Tepeš 2018.: 111.

²⁰ Hölbl 2000.: 233; Tyldesley 2008.: 52; Tomorad & Tepeš 2018.: 111.

Egiptom, ali zbog sigurnosti nije raspustio vojsku te je stigao u Aleksandriju, dok je Kleopatra iz Sirije stigla u tajnosti u palaču gdje je boravio Cezar.²¹ Kleopatra je uspjela očarati Cezara svojom ljepotom i inteligencijom te šarmom. Zbog svojih vrlina pridobila je Cezara na svoju stranu, što je bilo vidljivo drugi dan kada je u palaču stigao Ptolemej XIII. Kako bi situaciju riješio na miran način, Cezar je odmah pročitao oporuku koju je ostavio Ptolemej XII. u kojoj je predodredio Kleopatru VII. i Ptolemeja XIII. za suvladare, a drugu sestru Arsinoju IV. i brata Ptolemeja XIV. proglasio je vladarima Cipra.²² Zbog takve odluke, Ptolemejev savjetnik i odgojitelj Potin koji je svjestan da neće tako lako doći do vlasti, poziva egipatsku vojsku u Aleksandriju što dodatno pospješuje neprijateljstvo naroda prema rimskoj politici te dolazi do građanskog rata koji je ostao zapamćen kao „Aleksandrijski rat“.²³

Cezar je zbog ratnog stanja zatvorio Ptolemeja XIII. u pritvor, ali je aleksandrijskoj vojsci uz pomoć učitelja Ganimeda pobjegla Arsinoja, koju su vojnici i narod proglasili za novu vladaricu. Zbog spletke i sukoba su stradali Potin i Ahilej, obojica po naređenju Cezara, ali sukob je nastavljen pod vodstvom Ganimeda i Arsinoje.²⁴ Cezar pušta Ptolemeja iz pritvora koji bježi u svoj vojni tabor i nastavlja sukob. Nakon što je Ptolemej nastavio sukob, Cezaru u pomoć stižu pozvane trupe pod vodstvom Mitridata Pergamskog, koji se sa vojskom približio Peluziju. 47. g. pr. Kr. Cezar prekida opsadu Aleksandrije i progoni Ptolemeja do Nila gdje u sukobu pobjeđuje Cezar, Ptolemej nestaje, vrlo vjerojatno se utopio u rijeci, a Arsinoja je zarobljena.²⁵ Nakon pobjede Cezar predaje vlast i krunu Kleopatri VII i njenom drugom bratu Ptolemeju XIV. Tokom sukoba i opsade Cezar i Kleopatra su se prepustili ljubavnoj vezi, iz koje se na ljeto 47. g. pr. Kr. rodio i sin Ptolemej XV. (47-44? – 30. g. pr. Kr.), nakon što je Cezar napustio Egipat zbog dužnosti u Rimu.²⁶ Sljedeće godine, na ljeto 46. g. pr. Kr. Kleopatra i mali Ptolemej XV. dolaze u Rim na Cezarov poziv, prilikom čega im on dodjeljuje titulu *reges socii et amici populi Romani*.²⁷ Cezarova vladavina u Rimu, tokom narednog perioda nalikuje na vladavinu helenističkih vladara što se može protumačiti kao Kleopatrin utjecaj. Takva vladavina nije bila prihvaćena u rimskim krugovima te je stoga dovela do Cezarova ubojstva tokom ožujka 44. g. pr. Kr.²⁸

---

²¹ Hölbl 2000.: 233-234; Tomorad & Tepeš 2018.: 111.

²² Hölbl 2000.: 235; Tomorad & Tepeš 2018.: 112.

²³ Hölbl 2000.: 235; Tomorad & Tepeš 2018.: 112

²⁴ Hölbl 2000.: 236; Tomorad & Tepeš 2018.: 112.

²⁵ Hölbl 2000.: 237; Tyldesley 2008.: 97; Tomorad & Tepeš 2018.: 112.

²⁶ Hölbl 2000.: 237-238; Roller 2010.: 69; Tomorad & Tepeš 2018.: 113.

²⁷ Hölbl 2000.: 238; Roller 2010.: 70; Tomorad & Tepeš 2018.: 113.

²⁸ Hölbl 2000.: 239; Roller 2010.: 71-72; Tomorad & Tepeš 2018.: 114.

U travnju 44. g. pr. Kr. Kleopatra napušta Rim sa svoji sinom i po povratku u Aleksandriju ga proglašava svojim suvladarom nakon što je dala ubiti Ptolemeja XIV.²⁹ U Rimskoj republici ponovo bijesni građanski rat iz kojega kao pobjednici izlaze Oktavijan, Marko Antonije i Lepid koji 43. g. pr. Kr. sklapaju trijumvirat, a 42. g. pr. Kr. kreću u sukob protiv Cezarovih ubojica.³⁰ Kleopatra je tokom rata sklopila savez s Kornelijem Dolabelom preko kojega je htjela osigurati nasljedstvo i priznanje za sina Cezariona.³¹ Marko Antonije je nakon pobjede protiv Kasija i Bruta, Cezarovih ubojica, kod Filipa u jesen 42. g. pr. Kr. podjelom između trijumvira na upravu dobio istočne provincije. Sljedeće godine, pošto se nalazio u Tarzu, pozvao je i Kleopatru kako bi opravdala pomoć koju je poslala Kasiju.³² Nakon sastanka u Tarzu, gdje je Kleopatra očarala Antonija, vratila se u Aleksandriju gdje ju tokom zime 41./40. posjećuje Marko Antonije.³³ Zimu su proveli kao ljubavnici, Antonije je zbog ljubavnog zanosa na Kleopatrin nagovor dao ubiti Arsinoju koja je po prijašnjim Cezarovim odredbama boravila u Artemidinom hramu na Efezu.³⁴ Kleopatra je 40. g. pr. Kr. rodila blizance Aleksandra i Kleopatru, čiji otac je Marko Antonije, što joj je poslužilo kako bi povezala svoju budućnost s mogućnostima koje je pružao Antonije.³⁵ Antonije je napustio Egipat prije rođenja djece zbog političke situacije u Italiji³⁶, nakon čijeg razrješavanja se oženio s Oktavijanovom sestrom Oktavijom s kojom je osnovao obitelj.³⁷ Potpisivanje novog sporazuma u Tarentu koje se dogodilo 37. g. pr. Kr. produžilo je trijumvirat na još pet godina nakon čega je Marko Antonije krenuo na istok u pohod na Parte.³⁸ Za pohod je trebao financijsku pomoć i okrenuo se Egiptu te je pozvao Kleopatru u Antiohiju.³⁹ U Antiohiji provode zimu 37./36. g. pr. Kr. i nove zajedničke trenutke prilikom čega Antonije priznaje svoju djecu.⁴⁰ U međuvremenu je Oktavijan svrgnuo Lepida sa položaja trijumvira i preuzeo upravu nad njegovim dijelom provincija, što je uz ponovnu uspostavu ljubavnog odnosa Kleopatre i Antonija počelo uzrokovati razdor između trijumvira.⁴¹ Za vrijeme boravka u Antiohiji, Antonije je smanjio broj istočnih rimskih provincija sa pet na tri podijelivši ih na

---

²⁹ Tomorad & Tepeš 2018.a: 114.

³⁰ Hölbl 2000.: 240; Roller 2010.: 75; Tomorad & Tepeš 2018.: 115.

³¹ Hölbl 2000.: 240; Roller 2010.: 75; Tomorad & Tepeš 2018.: 115.

³² Hölbl 2000.: 240; Tomorad & Tepeš 2018.: 115.

³³ Tomorad & Tepeš 2018.: 116.

³⁴ Hölbl 2000.: 241; Tomorad & Tepeš 2018.: 116.

³⁵ Hölbl 2000.: 241.; Tomorad & Tepeš 2018.: 116.

³⁶ Susret je održan u Brundiziju na kojemu su trijumviri između sebe dogovorili i podijelili upravu nad teritorijima republike. Vidi: Holbl 2000.: 241; Roller 2010.: 85; Tomorad & Tepeš 2018.: 116.

³⁷ Tomorad & Tepeš 2018.: 116.

³⁸ Hölbl 2000.: 241; Tomorad & Tepeš 2018.: 117.

³⁹ Hölbl 2000.: 241; Tomorad & Tepeš 2018.: 117.

⁴⁰ Hölbl 2000.: 242; Tomorad & Tepeš 2018.: 117.

⁴¹ Tomorad & Tepeš 2018.: 116.

Aziju, Bitiniju i Siriju te je uz Kleopatrin utjecaj proširio egipatsku vlast na Libanon, Judeju, Kretu, Galaciju, Kapadokiju, Pont i grad Kirenu. Njihova obiteljska sreća dodatno je povećana zbog rođenja još jednog sina kojega su nazvali Ptolemej.⁴²

Pohod na Parte, iako pomno planiran, završio je 36. g. pr. Kr. neuspješno za Antonija, koji je nakon poraza ponovo otišao u Aleksandriju kod Kleopatre.⁴³ Naredne godine Antonije ponovo pokušava poraziti Parte, ali prvo je morao uspostaviti bazu u Armeniji. U tom vremenu je i Oktavija stigla u Atenu sa vojnom pomoći kako bi pomogla Antoniju, koji ju je odbio posjetiti zbog velikog utjecaja koji je Kleopatra imala na njega te joj je u pismu rekao da se vrati u Rim.⁴⁴ Sljedeće godine je Antonije osvojio Armeniju i njihovog kralja je odveo u Aleksandriju gdje je proslavio trijumf. Nakon trijumfa i proslave, održana je svečanost u aleksandrijskom gimnazijumu gdje je Antonije Kleopatru proglasio kraljicom Egipta, Cipra, Libije i Koele Sirije i za suvladara je postavljen Cezarion. Njihova djeca dobila su titule Kraljeva kraljeva i uprave nad Armenijom, Medijom i Partijom te Fenikijom, Sirijom i Kilikijom.⁴⁵ Antonije i Kleopatra su također 34. g. pr. Kr. službeno objavili svoju vezu i brak koji ipak nije bio priznat u Rimu pošto je Antonije još uvijek bio oženjen s Oktavijom.⁴⁶

U Rimu je tokom 33. g. pr. Kr. Oktavijan promovirao neprijateljsku propagandu protiv Antonija i Kleopatre, što je dovelo i do ratnog sukoba. U jeku priprema za rat Antonije je 32. g. Pr. Kr. poslao Oktaviji pismo u kojemu traži od nje razvod braka, što je u konačnici Oktavijan iskoristio kao povod za rat.⁴⁷ 31. g. pr. Kr. obilježena je ratnim događanjima, a kulminacija svih ratnih operacija dogodila se u rujnu 31. g. pr. Kr. kod Akcija. Ishod pomorske bitke odlučila je Kleopatra koja je sa svojim brodovljem pobjegla iz sukoba, a za njom je pobjegao i svoj položaj napustio i sam Marko Antonije.⁴⁸ Nakon povratka u Aleksandriju, nastavili su sa pripremama za daljnju borbu, a sama Kleopatra je preko pisama Oktavijanu pokušala riješiti svoju i sudbinu svoje djece i Egipta što joj nije uspjelo.⁴⁹ Zbog sramotnog bijega iz bitke, Antonija i Kleopatru su polako do ljeta 30. g. pr. Kr. napustile sve vazalne zemlje koje su bile na njihovoj strani te su posljednju bitku dočekali samo sa egipatskom vojskom. Sukob kod Aleksandrije prošao je bez borbe, egipatska vojska se predala i Oktavijan

---

⁴² Hölbl 2000.: 242; Tomorad & Tepeš 2018.: 117.

⁴³ Tomorad & Tepeš 2018.: 117.

⁴⁴ Hölbl 2000.: 243; Tomorad & Tepeš 2018.: 117.

⁴⁵ Hölbl 2000.: 243-244; Tomorad & Tepeš 2018.: 117.

⁴⁶ Hölbl 2000.: 244; Tomorad & Tepeš 2018.: 117.

⁴⁷ Hölbl 2000.: 245; Tomorad & Tepeš 2018.: 117.

⁴⁸ Hölbl 2000.: 246-247; Tomorad & Tepeš 2018.: 118.

⁴⁹ Tomorad & Tepeš 2018.: 118.

je sa svojim legijama ušao u grad 1. kolovoza 30. g. pr. Kr.⁵⁰ Nakon krajnjeg poraza, Antonije se ubija nakon što primi poruku od Kleopatre o njenom samoubojstvu. Kleopatra je Oktavijan uspio zarobiti u njenom mauzoleju nakon Antonijeve smrti te je ispoštovao oporuku i dopustio Kleopatri da ga sahrani u Aleksandriji. nakon njegove sahrane Oktavijan je u kratkom roku planirao napustiti Egipat sa Kleopatrom koja će sudjelovati u Rimu u trijumfu, ali Kleopatra ga je svojim samoubojstvom 10. ili 12. kolovoza 30. g. pr. Kr. u tome spriječila.⁵¹ Pokopana je zajedno sa Antonijem u mauzoleju u Aleksandriji, dok su njihova djeca odvedena u Rim gdje ih je preuzela Oktavija, dok se za Cezariona smatra da je ubijen nakon Kleopatrine smrti.⁵²

---

⁵⁰ Hölbl 2000.: 248; Tomorad & Tepeš 2018.: 118.

⁵¹ Hölbl 2000.: 248; Tomorad & Tepeš 2018.: 118-119.

⁵² Hölbl 2000.: 248; Tomorad & Tepeš 2018.: 119.

4. Povijesne drame i romani o životu Kleopatre VII.

4.1. Bernard Shaw: *Cezar i Kleopatra*

Cezar i Kleopatra (Caesar and Cleopatra) je drama irskog autora Georga Bernarda Shawa koju je napisao 1898. godine. Djelo je fiktivna priča o odnosu Gaja Julija Cezara i Kleopatre VII. za vrijeme njegovog boravka u Egiptu 48. i 47. g. pr. Kr. Drama je prvi puta pročitana u Newcastleu 15. ožujka 1899. godine, a objavljena je u zbirci drama *Three Plays for Puritans* koja je objavljena u Londonu 1901. godine. Prva produkcija izvedena je u New Yorku 1906. godine, a zatim u Londonu 1907. godine.⁵³ Tijekom 20. stoljeća snimljeno je nekoliko filmskih adaptacija ove drame od kojih je najpoznatiji istoimeni film iz 1945. godine.⁵⁴

4.1.1. Popis likova

Cezar – Gaj Julije Cezar

Kleopatra VII.

Ptolemej XIII. – Kleopatrin desetogodišnji brat, suvladar

Rufio – rimski zapovjednik, u pratnji Cezara

Britan – Cezarov tajnik

Potin – Ptolomejev regent

Teodot – Ptolomejev odgajatelj

Ahila – zapovjednik Ptolomejeve vojske

Ftatatita – Kleopatrina dadilja

Apolodor – Sicilijanac, patricij

Lucije Septimije – rimski general u službi Ptolomeja, Pompejev ubojica

Ira i Harmija – Kleopatrine sluškinje

Vojnici, straža, Ptolomejeva pratnja, robovi, narod

---

⁵³ Wikipedia s.v. “Caesar and Cleopatra (play)”. [[https://en.wikipedia.org/wiki/Caesar_and_Cleopatra_\(play\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Caesar_and_Cleopatra_(play))].

⁵⁴ IMDb s.v. „Caesar and Cleopatra (1945)“. [https://www.imdb.com/title/tt0038390/?ref_=nv_sr_srsrg_0].

4.1.2. Kratki sadržaj drame

Drama u originalu ima prolog, u kojemu lik nalik na boga Raa pripovijeda čitatelju ili publici priču o Rimu, kako je Cezar u poznim godinama odlučio boriti se protiv Pompeja te kako ga je ta borba odvela u Egipat, gdje se miješa u državne poslove između faraona Ptolemeja XIII i sestre mu Kleopatre VII. Također, govori kako će ispričati događaje koji su obilježili Cezarov boravak u Egiptu i njegov odnos prema Kleopatri. Zatim slijedi alternativa prologu drame kao njen početak, u kojemu se dočarava prizor u kojem vojnici ispred palače čuvaju stražu i pritom se zabavljaju s kockama. Potom dolazi vojnik koji prekida njihovu zabavu i obavještava ih da su Rimljani stigli na obalu i priča im o svom sukobu sa njima te kako je izgubio od Rimljana. Vijest o dolasku Rimljana dolazi i do sluga u palači te oni iz nje bježe kako ne bi i sami poginuli od Rimljana.⁵⁵

Prvi čin

Sljedeća scena bazira se na susretu samog Cezara i Kleopatre u podnožju sfinge gdje se nalazi Kleopatra koja se skriva od Rimljana, a samim time i Cezara. Tijekom noći, Cezar se šeće po pustinji i dolazi do podnožja sfinge gdje na glas razmišlja i razgovara sa sfingom, čuje mladi ženski glas za koji ne zna kome pripada te misli da sanja. Tu se pokazuje Kleopatra, koja se predstavlja, nakon čega mu govori da se skriva od Rimljana. Kleopatra ne zna da razgovara sa samim Cezarom sve do trenutka kada se oni vraćaju u palaču u kojoj ona boravi sa svojim slugama. Kleopatra i dalje ne zna da je u prisutnosti Cezara te se ponaša kao plašljivo dijete, pogotovo kada ju kori njena dadilja Ftatatita. Cezar sa svojim glasom i stasom uspije zastrašiti Ftatatitu da se prema Kleopatri odnosi kao prema kraljici, a ne prema djetetu. Dolaze sluškinje i oblače Kleopatru u svečanu haljinu, stavljaju joj krunu i šminkaju ju kako bi bila reprezentativna. Nesvjesna tko stoji pored nje cijelo vrijeme, u strahu je jer Rimljani i Cezar dolaze kako bi ih pokorili. Kleopatra od straha krene pobjeći, ali je vraćena na prijestolje kako bi dočekala Cezara kao kraljica. Uz nju sjedi Cezar kada u palaču ulaze vojnici i svi salutiraju Cezaru, nakon čega Kleopatra shvati tko je bio uz nju cijelo vrijeme i opusti se.⁵⁶

---

⁵⁵ Shaw 1970.: 287-299.

⁵⁶ Shaw 1970.: 300-309.

Drugi čin

Mladi faraon Ptolemej, njegov učitelj Teodot i upravitelj Potin dolaze u dvoranu gdje službenici dvora čekaju da Ptolemej održi govor. Ptolemej krene govoriti, ali zbog zaboravljenog teksta njegov govor nastavlja Potin. U tom trenutku ulazi Cezar sa pratnjom koji traži isplatu duga od prijašnjeg faraona za pomoć za povratak na vlast. Ulaze u raspravu oko duga i Cezar kaže kako će riješiti problem vladara ako mu se isplati porez i dug. U dvoranu poziva sluškinju, iza koje dolazi i sama Kleopatra. Njen plašljivi nastup, jednak onome Ptolemeja, mijenja se nakon što joj Cezar kaže da se ponaša kao kraljica. U toku rasprave oko prijestolja, Kleopatra govori Cezaru da pojede njenog muža, mladog Ptolemeja, nakon čega se saznaje da su njih dvoje prema tradiciji vjenčani.⁵⁷ Cezar pitanje vladara rješava vrlo brzo proglašavajući ih oboje suvladarima s obzirom da su brat i sestra, a također i supružnici.⁵⁸

Pitanje vladara nastavlja se raspravom s generalom egipatske vojske koji je ujedno i zapovjednik rimske vojske koja je stacionirana u Egiptu, a koja eskalira Cezarovom objavom o okupaciji grada Aleksandrije i ulaskom vojske u palaču te protjerivanjem Potina, Teodota i dvorjana iz palače. Cezar saznaje da su Egipćani dočekali Pompeja i da je njihov zapovjednik Lucije Septimije odrubio njegovu glavu.⁵⁹ Cezar ga za taj čin ne osuđuje, već iznosi kajanje za svoje pobjede u Galiji nad Galima i pušta Lucija da ode. Cezar prepušta dvor Kleopatri, nakon što je Ptolemeja poslao Potinu. U razgovoru Kleopatre i Cezara vidljiva je promjena ponašanja i držanja mlade kraljice. Također se spominje i njen otac Ptolemej XII Aulet, kojega je na prijestolje vratio Marko Antonije, a sve je omogućio sam Cezar. Kleopatra govori sanjivo i zaljubljeno o Marku Antoniju, a Cezar joj obećava da će ga poslat u Egipat ako mu dopusti da nastavi sa radom i obavezama. Kada je krenuo iz palače, Cezar uočava ranjenog vojnika i dolazi Rufio koji govori kako su opkoljeni od strane rimske vojske koju predvodi Ahilej. Potin ulazi u palaču i govori Cezaru da je opkoljen, Cezar smišlja plan bijega preko farskog svjetionika kada ulazi i Teodot i viče kako je zapaljena knjižnica.⁶⁰ Teodot i Potin odlaze, a Cezar se sprema za bitku. Kleopatra ga uz pomoć njegovog tajnika Britana oblači u oklop. Cezar govori Kleopatri da ostane u palači i da sa prozora gleda bitku i odlazi u borbu.⁶¹

---

⁵⁷ Shaw 1970.: 315.

⁵⁸ Shaw 1970.: 315.

⁵⁹ Shaw 1970.: 319.

⁶⁰ Shaw 1970.: 326.

⁶¹ Shaw 1970.: 327- 330.

Treći čin

Dok su svi zaokupljeni požarom u luci i bitkom koja se vodi između pristaša Ptolemeja XIII. i rimske legije koja je došla u pratnji Cezara, pred palaču dolazi Apolodor koji za sebe kaže da je patricij, a po robu koju ima uz sebe izgleda kao trgovac. Nakon što je uz objašnjenje tko je uspio ući u palaču, svoju robu je iznio pred samu Kleopatru. Kleopatra je htjela otići u Farski svjetionik, u kojemu se nalazi Cezar, ali joj straža to nije dopustila. Apolodor zatim odlazi iz palače s Kleopatrinim poklonom umotanim u tepihe.⁶² U pozadini se prikazuju scene bitke na kopnu i na moru oko svjetionika između Egipćana i Rimljana. Na svjetioniku su zarobljeni Cezar i njegova svita i sa strahom gledaju kako se Egipćani sve više približavaju. Do njih dolazi Apolodor sa kraljičnim darovima za Cezara. Cezar razmotava tepih i šalove i iz njega izlazi Kleopatra, koja je sada samo problem jer je još jedna osoba koja će prilikom uzbune morati bježati sa svjetionika. Apolodor prvi skače u more, a za njim i svi ostali te krenu plivati prema Cezarovim brodovima što su ih čekali i tako su se spasili.⁶³

Četvrti čin

Napeta situacija prošlog čina sada se ublažava kroz vremenski odmak s prizorom iz palače u kojoj je se Kleopatra zabavlja sa svojim sluškinjama i glazbom. Njen mir narušava dolazak Potina koji traži privatni razgovor s kraljicom. Ona ih sve šalje van kako bi mogla saslušati što će Potin reći. On je podnio zahtjev da ga kraljica podrži te zatraži od Cezara njegovu slobodu. Iz razgovora se naslućuje kako Kleopatra više nije dijete, nego žena. Razgovor se skreće na pitanje vladara nakon Cezarova odlaska, što Potin misli iskoristiti kako bi preuzeo vlast, ali i sama Kleopatra računa na to da će ona vladati. Detalj u pozadini razgovora koji se i dalje provlači je nastavak borbi i opsadnog stanje Aleksandrije.⁶⁴

Slijedi scena večere u čast Cezaru, kojoj prethodi rasprava Kleopatre i Potina, savjetnika Ptolomeja koji je omiljen u narodu, a koja je razljutila Kleopatru nakon čega ona naređuje sluškinji da ubije Potina zbog njegovih postupaka i savjeta protiv Cezara.⁶⁵ Za vrijeme večere na kojoj su prisutni samo Cezar, Kleopatra, Apolodor i Rufio, Cezarov vojskovođa začuje se krik koji prekida večeru i koji uzorkuje pobunu u narodu. Cezar saznaje da je ubijen Potin i da je to Kleopatrina naredba, zbog koje kasnije umire i njena osobna sluškinja.⁶⁶ U tom

---

⁶² Shaw 1970.: 301-338.

⁶³ Shaw 1970.: 338-348.

⁶⁴ Shaw 1970.: 349-355.

⁶⁵ Shaw 1970.: 360.

⁶⁶ Shaw 1970.: 360-371.

trenutku, kada je narod uzrujan zbog ubojstva dolazi glasnik s viješću da se približava vojska koju je zatražio Cezar na početku opsade od svojih sirijskih vladara. Vojska Mitridata Pergamskog došla je pomoći Cezaru protiv Ptolomejevih snaga, s njima se Cezar i rimski vojnici odlaze susresti na obali Nila.⁶⁷

Peti čin

Posljednji čin drame odigrava se na stepenicama palače, nakon što se Cezar pobjedonosno vratio u grad. Sada Cezar imenuje rimske upravitelje u Aleksandriji, ali i u Egiptu koji će vladati po interesima Rima, ali će odgovarati Kleopatri koja je službeno i faraon Egipta. Nakon imenovanja i pozdrava sa Kleopatrom gdje joj obećava da će u Egipat poslati Marka Antonija, Cezar se ukrcava na brod koji će ga odvesti u Rim.⁶⁸

4.1.3. Povijesna analiza drame

Cijeli prvi susret Cezara i Kleopatre u romanu je temeljen na autorovoj mašti.⁶⁹ Prema povijesnim izvorima njihov prvi susret dogodio se u aleksandrijskoj palači u kojoj je Cezar boravio kao gost Ptolomeja XIII. Antički autori Dion Kasije, Plutarh i Apijan navode kako je Cezar slijedio Pompeja sve do Egipta gdje je ovaj ubijen te mu je njegova glava predana Cezaru.⁷⁰ Rimski trijumvir ostao je u Egiptu kao gost faraona dok ne riješe financijske poslove.⁷¹ Uz to Cezar se i upleo u pitanje vladara u Egiptu, na čijem su prijestolju bili Ptolomej XIII. i Kleopatra VII., svatko sa svojom željom za vladanjem, a ustvari su oboje trebali zajedno vladati kao brat i sestra, odnosno muž i žena.⁷² U izvorima se navodi čak i oporuka faraona Ptolomeja XII, oca samog Ptolomeja i Kleopatre, u kojoj se navodi da će oboje zajedno vladati Egiptom.⁷³ Kleopatra je u to vrijeme boravila izvan Aleksandrije gdje je prema izvorima, prikupljala vojsku sa kojom bi svrgnula brata sa vlasti nakon što ju je protjerao iz glavnog grada.⁷⁴

---

⁶⁷ Shaw 1970.: 369-371.

⁶⁸ Shaw 1970.: 372.-377.

⁶⁹ Shaw 1970.: 300-310.

⁷⁰ App. *B. Civ.* 83; Plut. *Pomp.* 77; Cass. Dio XLII 2.

⁷¹ Tomorad 2016.: 148.-149.

⁷² App. *B. Civ.* 90; Plut. *Caes.* 45; Cass. Dio XLII 9.

⁷³ Cass. Dio XLII 35; Caes. *B. Civ.* 108-109.

⁷⁴ App. *B. Civ.* 84; Tomorad & Tepeš 2018.: 111.

U palaču se, na sastanak sa Cezarom za kojega je vjerovala da će joj pomoći domoći se vlasti, ili ušuljala uz pomoć sluga ili je unesena u tepihu tokom noći kako nitko ne bi saznao da je u palači.⁷⁵ Ovdje je očito autor drame izokrenuo događaje kako bi opisao Kleopatru kao hrabru i jaku ženu. Ona je prikazana kao dijete, prestrašena zbog dolaska Rimljana i nesvjesna svoje moći i vladanja. U drami, kada ona uz pomoć Apolodora bježi iz palače i dolazi zamotana u tkanine i tepih pred Cezara⁷⁶ asimilacija je stvarnog događaja koji se dogodio puno prije u njihovom odnosu, kada je prvi puta upoznala Cezara, onako kako je u izvorima i navedeno da se dogodilo.⁷⁷

Aleksandrijski rat započeo je okupacijom samog grada, što je prikazano kao sukob u luci koji je rezultirao zapaljenim brodovljem i požarom koji je zahvatio i poznatu aleksandrijsku knjižnicu.⁷⁸ Izvori o sukobu iznose činjenice o opsadi Aleksandrije 47. g. pr. Krista i borbi Cezara koji je zapravo zarobljen u samom gradu od strane Egipćana. Cijela opsada trajala je nekoliko mjeseci i Cezar je uspio pobijediti egipatsku vojsku tako što je zapalio njihove brodove u luci što je nesumnjivo uzrokovalo i požar aleksandrijske knjižnice.⁷⁹

U izvorima je ubojstvo Potina vezano uz Cezara, koji je nakon što je otkrio zavjeru Potina i Ahileja da otmu Ptolomeja iz zaštite Cezara dao Potina ubiti, a sve to dogodilo se u početku opsade samog grada Aleksandrije.⁸⁰ U sve to bili su umiješani i Ahilej i Arsinoa, sestra Ptolomeja i Kleopatre.⁸¹ Dolazak vojske Mitridata Pergamskog označio je prekretnicu u cijelom sukobu jer je skupa sa njim Cezar imao dovoljno vojske da porazi Ptolomeja i Ahileja koji su isto tako pobjegli iz bitke, ali su stradali u Nilu prilikom potonuća broda na kojemu su se nalazili.⁸²

Izvori navode kako je Cezar ostao s Kleopatrom u Egiptu neko vrijeme nakon bitke. Kleopatra se udala za drugog brata, Ptolomeja XIV, a smatra se da je bila u ljubavnoj vezi sa samim Cezarom s kojim je i imala sina. Tu možemo iščitati kako je njen brak sa Ptolomejom bio formalan, kako bi si osigurala prijestolje.⁸³

---

⁷⁵ Cass. Dio XLII 34; Plut. *Caes* 49.

⁷⁶ Shaw 1970.: 337-340.

⁷⁷ Cass. Dio XLII 34; Plut. *Caes* 49.

⁷⁸ Shaw 1970.: 324-330.

⁷⁹ Cass. Dio XLII 37-38.

⁸⁰ Cass. Dio XLII 36; Plut. *Caes* 49.; Tomorad & Tepeš 2018.:112.

⁸¹ Tomorad & Tepeš 2018.:112.

⁸² Cass. Dio XLII 41-43; *UNRV History* s.v. „Cleopatra and Alexandrian War“ [<https://www.unrv.com/julius-caesar/cleopatra-alexandrian-war.php>] 20.svibanj 2022.

⁸³ Cass. Dio XLII 44.; *Caes. B.Civ* 33.

4.2. William Shakespeare: *Antonije i Kleopatra*

Tragedija *Antonije i Kleopatra* nastala je 1606. godine, a objavljena je tek 1623. godine, nakon smrti Williama Shakespearea.⁸⁴ U tragediji je opisan život rimskog trijumvira Marka Antonija i egipatske vladarice Kleopatre VII. Vrijeme koje su proveli zajedno, od 41. g. pr. Kr. do 30. g. pr. Kr. obilježeno je sukobima, ljubavnim spletkama, borbom za teritorij te na kraju završava samoubojstvima ljubavnika. Djelo je nastalo na temelju prijevoda Plutarhova životopisa Marka Antonija i Oktavijana kojeg je u to vrijeme preveo na engleski jezik Sir Thomas North. Tragedija je prvi puta izvedena 1607. godine u Blackfirars Theatreu u Londonu.⁸⁵

Tokom 20. st. snimljeno je nekoliko filmskih adaptacija ove Shakespearove tragedije.⁸⁶ Prvo je 1908. snimljen desetominutni film *Antony and Cleopatra* u režiji Jamesa Stuarta Blacktrona i Charlesa Kenta.⁸⁷ Zatim je 1913. uslijedio talijanski film *Marcantonio e Cleopatra* redatelja Enrica Guazzonia čija kopija je sačuvana.⁸⁸ Godine 1972. snimljena je najuspješnija filmska verzija tragedije u režiji Charltona Hestona koji je ujedno glumio i glavni lik Marka Antonija.⁸⁹ Uz navedene filmove snimljene su u brojne druge manje uspješne verzije ove slavne tragedije poput talijanskog TV filma *Antonio e Cleopatra* (1965.)⁹⁰ te istoimenih britanskih adaptacija *Antony and Cleopatra* iz 1974., 1981. i 1984.⁹¹

4.2.1. Popis likova

Kleopatra - egipatska vladarica

---

⁸⁴ Shakespeare 1987.

⁸⁵ *Wikipedia* s.v. „Anthony and Cleopatra“. [https://en.wikipedia.org/wiki/Antony_and_Cleopatra]

⁸⁶ Tomorad & Tepeš 2018.: 130-131.

⁸⁷ *IMDb* s.v. „Antony and Cleopatra (1908)“. [https://www.imdb.com/title/tt0000634/?ref=fn_al_tt_1]; *Wikipedia* s.v. „Antony and Cleopatra (1908 film)“.

[[https://en.wikipedia.org/wiki/Antony_and_Cleopatra_\(1908_film\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Antony_and_Cleopatra_(1908_film))].

⁸⁸ *IMDb* s.v. „Marcantonio e Cleopatra (1913)“.

[https://www.imdb.com/title/tt0184703/?ref=nv_sr_srsrg_0]; *Wikipedia* s.v. „Antony and Cleopatra (1913 film)“. [[https://en.wikipedia.org/wiki/Antony_and_Cleopatra_\(1913_film\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Antony_and_Cleopatra_(1913_film))].

⁸⁹ *IMDb* s.v. „Antony and Cleopatra (1972)“. [<https://www.imdb.com/title/tt0068920/>]

⁹⁰ *IMDb* s.v. „Antonio e Cleopatra (1965)“. [https://www.imdb.com/title/tt0834555/?ref=fn_al_tt_4]

⁹¹ *IMDb* s.v. „Antony and Cleopatra (1974)“. [https://www.imdb.com/title/tt0175447/?ref=nv_sr_srsrg_3]; *IMDb* s.v. „Antony and Cleopatra (1981)“. [https://www.imdb.com/title/tt0080374/?ref=nv_sr_srsrg_6]; *IMDb* s.v. „Antony and Cleopatra (1984)“. [https://www.imdb.com/title/tt0085176/?ref=nv_sr_srsrg_4]

Marko Antonije - rimski trijumvir

Oktavijan Cezar – rimski trijumvir, posinak Gaja Julija Cezara, budući car August

Lepid – rimski trijumvir

Sekst Pompej – rimski general, pobunjenik, sin Pompeja koji je ratovao sa Julijem Cezarom

Domicije Enobarb – rimski general, u službi Marka Antonija

Ventidije – rimski general, u službi Marka Antonija ratovao protiv Parta

Oktavija – sestra cezara Oktavijana, druga žena Marka Antonija

Agripa – admiral mornarice u službi Oktavijana

Dolabela – političar i general u službi Julija Cezara

Prokulej – u službi Oktavijana

Menekrat i Menas – pomorski generali u službi Pompeja

Harmija i Ira – Kleopatrine sluškinje

Aleksa i Mardijan – Kleopatrini robovi i sluge

Vrač, seljak, sluge i robovi, vojnici i ostali

4.2.2. Sažetak tragedije

Prvi čin

Čin počinje scenom u palači u Aleksandriji, gdje u prisutnost Kleopatre i Antonija dolazi glasnik sa vijestima iz Rima, što kod Kleopatre budi sumnju da je možda riječ o Fulviji, ženi Marka Antonija koja je u Rimu i koja mu stvara probleme ili je važan poziv Oktavijana za povratkom u domovinu.⁹² Marko Antonije ne želi ni saslušati što glasnik ima za reći te priča o zabavi koja ih čeka. Njihova scena se prekida, nastavlja se dalje sljedeća u kojoj Antonijeve sluge i Kleopatrine pratilje pričaju sa vračarom koji predviđa budućnost pratiljama Harmiji i Iri. Nakon toga se ponovo pojavljuju Kleopatra i Antonije koji dolazi sa glasnikom koji je

---

⁹² Shakespeare 1987.: 13-15.

izrekao vijesti o ratu Fulvije i Antonijeovog brata Lucija protiv Oktavijana te vijesti o ratnim osvajanjima Labijena u Aziji.⁹³ Rat koji su Fulvija i Lucije započeli završio je pobjedom Oktavijana i njihovim izbjeglištvom iz Italije. Drugi glasnik donosi loše vijesti Antoniju, da je njegova žena Fulvija umrla u Sikionu od bolesti, što je Antonija razveselilo i rastužilo i zbog čega se odlučio vratiti u Rim o čemu raspravlja sa svojim pratiteljem Enobarbom.⁹⁴

Odlazak iz Aleksandrije dodatno je potaknut i činjenicom da Sekst Pompej prkosi Oktavijanu i da je zavladao na obalama mora. U susretu s Antonijem, Kleopatra glumi slabost, saznaje da Antonije odlazi zbog nemira u Rimu i da je Fulvija mrtva. Primjećuje da ne žali previše za mrtvom ženom i govori kako će tako slabo tugovati i za njom kada ona umre što prerasta u raspravu o dubini njegovih osjećaja prema njoj. Antonije na to odgovara kako udaljenost neće ugroziti njihovu ljubav, nakon čega odlazi.⁹⁵ Napetost scene prekinuta je scenom iz Rima gdje Oktavijan i Lepid u razgovoru spominju Antonija i njegovo slobodno ponašanje u Egiptu i kako bezbrižno uživa u životu dok se oni bore sa sve većom prijetnjom od strane Seksta Pompeja koji skuplja vojsku i organizira mornaricu.⁹⁶ Oktavijan se u razgovoru prisjetio Antonijeve hrabrosti i upornosti u vojnim pohodima te se požalio što upravo Antonije nije s njima kada im prijete Pompej.⁹⁷ Kraj prvog čina opet se odvija u Aleksandriji, gdje Kleopatra razmišlja o Antoniju i svojoj sluškinji Harmiji govori kako joj nedostaje i pita se što radi i misli li i on na nju. Tu dolazi sluga Aleksa sluga i nosi joj dar od Antonija i govori kako Antonije nije bio ni tužan ni sretan na odlasku, sve zbog svojih vojnika u pratnji. Na kraju, Kleopatra traži da se pripreme glasnici kako bi mogla pisati pisma Antoniju svaki dan.⁹⁸

Drugi čin

Drugi čin započinje razgovorom Seksta Pompeja sa svojim poručnicima Menekratom i Menom i govori kako je njima pobjeda zagwarantirana zbog prevlasti na moru i zbog nepovoljnog odnosa trijumvira međusobno te Antonijeovog odsustva iz Rima. Dolaze vijesti da su Oktavijan i Lepid podigli vojsku, ali i da je Antonije stigao u Rim. Pompej predviđa da će se Oktavijan i Antonije udružiti protiv njega.⁹⁹ Lepid i Enobarb raspravljaju o načinu govora Antonija i kako bi trebao iznijeti svoje mišljenje te kako treba razgovarati sa Oktavijanom. Na

---

⁹³ Shakespeare 1987.: 20.

⁹⁴ Shakespeare 1987.: 21.

⁹⁵ Shakespeare 1987.: 29.

⁹⁶ Shakespeare 1987.: 31-32.

⁹⁷ Shakespeare 1987.: 32.

⁹⁸ Shakespeare 1987.: 34-37.

⁹⁹ Shakespeare 1987.: 39.-41.

scenu dolaze Oktavijan i Antonije, kojemu se Oktavijan žali na pobunu koju su digli njegov brat i žena Fulvija te ga optužuje da nije poslao vojnu pomoć trijumvirima kada je trebalo.¹⁰⁰ Mecena, Oktavijanov pratitelj skreće pažnju sa njih dvoje na problem oko Pompeja, dok Agripa nudi rješenje za poboljšanje međudnosa Oktavijana i Antonija, brak Marka Antonija i Oktavijanove sestre Oktavije.¹⁰¹ Oktavijan i Antonije se rukuju i obećaju si bolji međudnos kroz novi obiteljski savez. Enobarb priča Agripi o Egiptu, opisuje njihov boravak i zabave i kaže kako Antonije nikada neće napustiti Kleopatru, bez obzira na novi brak sa Oktavijom. Antonije u razgovoru sa Oktavijom naglašava kako će ga dužnosti odvoditi daleko od nje, ali da će se truditi ne okaljati njenu čast i povjerenje lošim navikama.¹⁰² Nakon odlaska Oktavijana i Oktavije, Antoniju dolazi prorok i govori kako vidi povratak u Egipat te da se mora maknuti od Oktavijana kako bi njih dvoje mogli funkcionirati. Ako ostanu u istom gradu, Antonije će pasti u sjenu Oktavijana. Antonije zbog toga odlučuje otići na Istok i pokreće vojni pohod na Parte u koji šalje generala Ventidija.¹⁰³ Lepid govori Meceni i Agripi da okupe svoju vojsku i da se sastanu u Mizeni kako bi se sukobili sa Pompejem. Rimski događaji presječeni su scenom iz Aleksandrije kada Kleopatra saznaje od glasnika da se Antonije vjenčao s Oktavijom, zbog čega u napadu bijesa skoro ubija glasnika, ali nakon što se smirila, šalje tog istog glasnika da ode u Rim i da se vrati sa izvješćem o tome kakva Oktavija je, što izgledom što ponašanjem i držanjem.¹⁰⁴ Prije sukoba kod Mizena, trijumviri se sastaju s Pompejom i kroz razgovor dolaze do rješenja i izbjegavaju sukob. Pompej dobiva na upravu Siciliju i Sardiniju i mora riješiti problem gusara na moru.¹⁰⁵ Uz to, dobiva i zahvalu od Antonija što je zbrinuo njegovu majku kada je došla na Siciliju. Pompej ih poziva na večeru i zabavu na brodu, čemu se trijumviri odazovu. Grupa slugu na brodu razgovara o Lepidu i njegovom pijanstvu, dok Antonije priča o Egiptu. Menas povlači Pompeja u stranu i predlaže mu da isplove i da će on ubiti trijumvire i tako osigurati Pompeju vlast. Pompej to osuđuje, a Menas govori kako će napustiti svoju službu. Zabava se nastavlja dalje bez trijumvira koji odlaze.¹⁰⁶

---

¹⁰⁰ Shakespeare 1987.: 42-46.

¹⁰¹ Shakespeare 1987.: 47-48.

¹⁰² Shakespeare 1987.: 53.

¹⁰³ Shakespeare 1987.: 54.

¹⁰⁴ Shakespeare 1987.: 58-61.

¹⁰⁵ Shakespeare 1987.: 62-64.

¹⁰⁶ Shakespeare 1987.: 69-71.

Treći čin

Kratko izvješće o Ventidijevoj pobjedi nad Partima i komentar Ventidija zašto ne ide dalje u borbu i pohod kada ih je krenulo. Ventidije kaže da kada bi se proslavio nad Partima da bi izgubio naklonost koju ima kod Antonija, a to ne želi.¹⁰⁷ U Rimu se Cezar, Oktavija i Antonije pozdravljaju jer Antonije i Oktavija odlaze u Grčku. Oktavijan upozorava Antonija da ne radi probleme Oktaviji jer će to narušiti njihov odnos, na što Antonije daje jamstvo da neće napraviti.¹⁰⁸ U Aleksandriju se vraća glasnik sa izvješćem o Oktaviji. Vijest o izgledu i držanju Oktavije razveseli Kleopatru te ona nagradi glasnika i govori Harmiji da će joj se Antonije sigurno vratiti, da neće moći izdržati sa tako mirnom i tihom ženom.¹⁰⁹ Antonije se žali Oktaviji kako je Cezar opet zaratio sa Pompejom i kako loše govori o njemu u javnosti, na što Oktavija odluči otići i pokušati ih izmiriti.¹¹⁰ Enobarb razgovara sa Erosom, Antonijevim slugom o događajima u Rimu. Oktavijan i Lepid zaratili su sa Pompejom, porazili ga i zatim se Cezar okrenuo protiv Lepida te ga bacio u tamnicu.¹¹¹ U Rimu Oktavijan govori kako se Antonije vratio Kleopatri u Egipat te kako ju je okrunio kraljicom Istoka, njihovoj djeci dodijelio zemlje i titulu. Do njega dolazi Oktavija koja je trebala pomiriti dva muškarca, ali je ipak ona ostala slomljena nakon vijesti o Antonijevoj nevjeri i pripremama za borbe sa Cezarom.¹¹² Događaji se sele u Egipat sa vremenskim odmakom, počinju pripreme za borbu kod Akcija. Kleopatra želi sudjelovati u borbi sa svojim brodovima i želi zapovijedati, dok se Enobarb sa time ne slaže jer smatra da će njena prisutnost ometati Antonija u bitci. Antonije se odlučuje sukobiti sa Cezarom na moru, iako je slabiji u tom aspektu borbe.¹¹³ Cezar naređuje svojim generalima da ne kreću u napad na kopnu dok se ne završi borba na moru. Antonije daje upute Enobarbu da postavi svoje eskadrole na padinu, što će im omogućiti da vide bitku na moru.

Enobarb opisuje pomorsku bitku između Antonija i Oktavijana. Izgledalo je kao da Antonije pobjeđuje, ali tada je Kleopatra pobjegla od borbe, a Antonije je krenuo za njom, ostavljajući Oktavijana da pobijedi.¹¹⁴ Posramljen zbog bijega iz bitke, Antonije otpušta svoje sluge jer je postao nedostojan gospodar. Kleopatra ga pokušava utješiti, ali Antonije izgubljen

---

¹⁰⁷ Shakespeare 1987.: 75-76.

¹⁰⁸ Shakespeare 1987.: 78-80.

¹⁰⁹ Shakespeare 1987.: 81-83.

¹¹⁰ Shakespeare 1987.: 84-85.

¹¹¹ Shakespeare 1987.: 86.

¹¹² Shakespeare 1987.: 88-91.

¹¹³ Shakespeare 1987.: 92-95.

¹¹⁴ Shakespeare 1987.: 98-99.

u svojim mislima i problemima govori o prošlim uspjesima i hrabrosti koje više nema. Kleopatra moli za oprost i govori kako nije mislila da će on krenuti za njom u bijeg. Antonije govori kako mora moliti Cezara za oprost i pomilovanje.¹¹⁵ U Cezarov logor zatim dolazi Antonijev poslanik sa molbom za pomilovanje i traži dopuštenje da Antonije živi u Egiptu ili u Ateni, a Kleopatri da osigura Egipat za njene nasljednike. Oktavijan ne prihvaća Antonijeve zahtjeve, ali dopušta Kleopatri da sama preda Antonija ili da ga ubije.¹¹⁶ Neuspjeli pokušaj pomilovanja nagna Antonija da ponudi Oktavijanu sukob jedan na jedan. Oktavijanov poslanik Tidija prenosi Kleopatri poruku da će dobiti milost Cezara ako se odrekne i izda Antonija. Bijesan Antonije daje bičevati Tidiju i vrijeđa Kleopatru jer ga je izdala.¹¹⁷ Enobarb, nakon svega što je sa Antonijem prošao, zaključuje kako je dovoljno mu služio i odlučuje ga napustiti.

Četvrti čin

Oktavijan odbija Antonijev izazov za borbu jedan na jedan te priprema svoju vojsku za konačnu bitku protiv Antonijeve.¹¹⁸ Antonije drži govor svojim vojnicima o konačnoj pobjedi ili porazu, zahvaljuje se za sve borbe koje su skupa vodili i za svu hrabrost te ih poziva na zajedničku večeru i slavlje prije bitke. Drugo jutro se uz pomoć Erosa i Kleopatre Antonije oblači u bojni oklop, pozdravlja Kleopatru i odlazi u bitku.¹¹⁹ Antonije prije bitke saznaje da ga je Enobarb u noći napustio te mu po vojniku šalje njegove stvari kako bi ga posramio. Oktavijan naređuje Agripi da u prve redove stavi vojnike koji su prebjegli iz Antonijevih redova, kako bi mu dodatno srušio moral i iscrpio ga prije prave borbe. Enobarb se zbog sramote i krivnje ubija. Agripa zove vojsku na povlačenje jer je Antonijev napad ipak prejak za njih i tako Antonije opet pobjeđuje. Taj dan su Antonije i vojnici slavili pobjedu.¹²⁰ Kleopatri je ponovo izjavio ljubav i poveo ju je u pobjednički marš ulicama grada kako bi uživali u radosti pobjede. Sljedeće jutro su sa svojim vojskama čekali i Antonije i Cezar. Bitka se vodila na moru, kada je Antonije vidio da su brodovi koji su bili dio Kleopatrine flote prešli na Cezarovu stranu i predali se. Antonije izdaje zapovijed da se povuku i okrivljuje Kleopatru da ga je začarala i da ga je izdala zbog Cezara.¹²¹ Kleopatru je to pogodilo te ona odlazi sa svojim sluškinjama i zatvara se u grobnicu odakle šalje poslanika da kaže Antoniju da se ubila, misleći tako da će se Antonije smiriti. Antoniju dolazi sluga Mardijan sa vijesti da je Kleopatra mrtva,

---

¹¹⁵ Shakespeare 1987.: 102.

¹¹⁶ Shakespeare 1987.: 104-105.

¹¹⁷ Shakespeare 1987.: 108-112.

¹¹⁸ Shakespeare 1987.: 115.

¹¹⁹ Shakespeare 1987.: 121.

¹²⁰ Shakespeare 1987.: 129-130.

¹²¹ Shakespeare 1987.: 135-137.

što u Antoniju budi tugu i ubrzo traži od Erosa da ga ubije kako bi mogao biti sa svojom voljenom. Eros popušta i sa mačem probija sebe jer nije imao srca probosti Antonija. Antonije se, potaknuti hrabrim činom Erosa, baca na vlastiti mač, ali ne uspijeva se ubiti te od stražara koji su naišli traži da dovrše posao.¹²² U tim trenucima dolazi sluga Diomedes i govori kako je Kleopatra živa i zdrava i da se zatvorila u grobnicu. Antonije zapovijeda stražarima da ga odnesu Kleopatri dok je živ da ju još jednom vidi i zagrlji. Donose njegovo tijelo pored grobnice, ali Kleopatra ne želi izaći zbog straha da ju Oktavijan ne zarobi i odvede u Rim u trijumfalnu povorku. Povlače ga s užadi gore, na posljednji zagrljaj i poljubac te joj Antonije govori da prihvati Cezarovu milost, ali da vjeruje samo Prokuleju od svih. Umire, a Kleopatra nakon njegove smrti odlučuje da svijet za nju više nije zanimljivo mjesto te smišlja način kako da se ubije i bude sa svojim Antonijem zauvijek.¹²³

Peti čin

U Cezarovu logoru, Oktavijan govori Dolabeli da otiđe i traži Antonijevu predaju, da se borba više ne odugovlači. Uto u šator ulazi Dekreta, Antonijev general i donosi krvavi mač te govori kako se Antonije ubio. Oktavijan govori kako bi se smrt tako velikog čovjeka trebala biti obilježena žamorom i tugom te da ga treba oplakivati jer je sa njegovom smrću umro jedan od stupova vlasti Republike, jedan od trijumvira.¹²⁴ Agripa to ironično komentira, govoreći kako sada plaču za njim, a do jučer su se žestoko borili. Kleopatra šalje glasnika da sazna kakve su Cezarove namjere za kraljicu s obzirom da je Antonije mrtav. Oktavijan šalje glasnika sa uvjerenjem da će biti častan i ljubazan u daljnjem ophođenju sa njom. Također, naređuje Prokuleju i stražarima da pripaze na Kleopatru da ne bi uništila njegov trijumf u Rimu sa nekim nemilim događajem.¹²⁵ Prokulej od Kleopatre traži da kaže svoje uvjete. Dok ju je uvjeravao u čast Cezara, stražari su ju zgrabili i držali zarobljenu. Dolazi Dolabela i preuzima skrb o kraljici te šalje Prokuleja Oktavijanu. Kada otiđe, Kleopatra ispriča svoj san o Antoniju i Dolabela joj potvrdi sumnje da će ju Oktavijan voditi u Rim na trijumf. Pred njih dolazi Oktavijan i obećava da će nju i njenu djecu poštediti i da će se prema njima dobro odnositi.¹²⁶ Oktavijan odlazi i ostavlja Kleopatru sa sluškinjama. Kleopatra iznosi Harmiji i Iras Cezarove namjere i slikovito im opisuje kako izgleda trijumf u Rimu, na što se njih dvije zgražavaju. Naređuje im da joj pripreme najljepšu robu te u grobnicu pušta seljaka koji nosi košaru sa smokvama. Sluškinje

---

¹²² Shakespeare 1987.: 143.

¹²³ Shakespeare 1987.: 146-150.

¹²⁴ Shakespeare 1987.: 152.

¹²⁵ Shakespeare 1987.: 155-157.

¹²⁶ Shakespeare 1987.: 163.

dolaze sa haljinama i krunom, sa šminkom i uređuju Kleopatru kako doliči jednoj vladarici. Dok se pozdravljala sa svojim vjernim sluškinjama i prijateljicama, Iras padne mrtva na pod. Zatim Kleopatra uzme zmiju, prsloni ju sebi na grudi, uzme i drugu i prsloni na ruku te umire na rukama druge sluškinje Harmije¹²⁷. Harmija je također uzela zmiju da ju ugrize. Dok je umirala u grobnicu su upali stražari i Dolabela i shvatili su da su mrtve te da je Cezar prevaren. U grobnicu ulazi Oktavijan i nakon što vidi mrtvu kraljicu naredi sa ju se časno pokopa uz Antonijevo tijelo.¹²⁸

4.2.3. Povijesna analiza tragedije

William Shakespeare je za temelj drame uzeo jedne od najpoznatijih ljubavnika svih vremena, Marka Antonija i Kleopatru VII. Njihov buran život najdetaljnije je dočarao Plutarh, čije djelo je i glavni izvor u analizi. Tragedija ima zanimljiv početak, dolazi glasnik koji Antoniju donosi vijesti iz Rima.¹²⁹ U izvoru kod Plutarha Antonije saznaje vijesti o nemirima u Rimu i ratnim osvajanjima na Istoku od strane Parta, zbog čega je krenuo borbu protiv njih te nakon što sazna za smrt žene Fulvije koja je krenula prema njemu u bijegu iz Italije, dolazi do Italije i susreće se sa Oktavijanom.¹³⁰ Fulvijina smrt samo je dodatan razlog za mirnim rješavanjem nesuglasica između dva čovjeka koji se ne slažu. Kako bi se taj njihov odnos popravio i održao, Plutarh navodi da su se povezali kroz brak. Oktavija je, vidi se u izvoru, opisana kao ozbiljna i inteligentna, pomoći u odnosu dvaju najmoćnijih Rimljana. Antonije je nakon Oktavijanova dopuštenja oženio njegovu sestru s majčine strane Oktaviju.¹³¹

Politička situacija i nemiri koje je prouzrokovao Sekst Pompej, zadavali su trijumvirima velike probleme. Po Plutarhovom pisanju daje se zaključiti kako je Antonije u tom periodu boravio u Rimu, a ne kako je u djelu predloženo da putuje iz Egipta. Sa Sekstom Pompejom su se našli u luci Mizen, gdje su mirovnim pregovorima i dogovorom riješili situaciju na moru. Dodijelili su upravu nad otocima Siciliji i Sardiniji Pompeju i on je obećao da će zaustaviti gusarenje uz obalu.¹³²

---

¹²⁷ Shakespeare 1987.:167-169.

¹²⁸ Shakespeare 1987.: 171.

¹²⁹ Shakespeare 1987.: 19-21.

¹³⁰ Plut. *Ant* 30.

¹³¹ Plut. *Ant* 31.

¹³² Plut. *Ant*. 32.

Kleopatrin ispad bijesa na glasnika koji je donio vijesti o Antonijevu braku sa Oktavijom nije toliko zapisan u izvorima koliko se u literaturi opisuje mogućnost da se dogodilo.¹³³ Ono što se može zaključiti na temelju izvora o njezinom ponašanju i odnosu sa Markom Antonijem jest da nije bila pretjerano sretna sa tom informacijom, ako znamo da su nakon zime 41. g. pr. Kr. kada su stupili u ljubavnu vezu, u sljedećoj godini dobili blizance.¹³⁴

Tijek vremena drukčiji je u djelu nego što je u izvoru, događaji oko bitaka i putovanja su izuzeti zbog napetosti radnje. Tako je u djelu boravak Antonija i Oktavije u Ateni kratko opisan nakon čega ju on šalje u Rim kako bi izgladila situaciju sa Cezarom koji je počeo govoriti protiv Antonija. U odlomcima izvora se može iščitati kako su proveli neko vrijeme u Ateni nakon odlaska iz Rima, gdje je Oktavija rodila dvije djevojčice. Plutarh navodi kako je Antonije poslao Oktaviju na njenu molbu Cezaru te i sam krenuo na put prema Italiji kako bi riješili potencijalni sukob. Situacija je riješena u Tarentu gdje su se sastali Cezar i Antonije i gdje su dogovorili Antonijev ponovni odlazak na istok u borbu sa Partima. Cezar je nakon sastanka pokrenuo rat protiv Pompeja kako bi mu uzeo vlast na Siciliji.¹³⁵

Odlazak na istok u borbu protiv Parta, dok je Oktavija ostala u Italiji, bio je presudan jer je Antonije po dolasku u Siriju odmah odaslao poziv Kleopatri. U Siriji je, kada je došla, priznao njihovu djecu, blizance Aleksandra i Kleopatru, a njoj je dao na upravu Feniciju, Cipar, dio Kilikije i dio Judeje.¹³⁶ Takav potez od strane Antonija nije se svidio Oktavijanu koji je od tog perioda krenuo u javnosti govoriti protiv Antonija i okretati popularnost u Rimu od Antonija na sebe. Uz to, takvo ponašanje utjecalo je na njihov odnos koji su imali zbog braka Antonija i Oktavije, koja je i dalje bila slika i prilika vjerne žene koja stoji iza svoga muža, unatoč neprilikama.¹³⁷

Već spomenut vremenski odmak zaslužan je za izostanak vojnih pohoda Marka Antonija u Aziji i nesretne situacije sa Oktavijom. Ona je u izvoru opisana kao žena koja je planirala posjetiti muža na drugom kraju mora za što je dobila i dopuštenje od Oktavijana da ide, ali je od Antonija dobila pismo u kojemu ju on odvraća od toga, što zapravo može biti pod utjecajem Kleopatre. Taj loš odnos koji je Antonije sve više isticao bio je uzrok sukoba njega i Oktavijana u narednim godinama.¹³⁸ Cjelokupna situacija, potaknuta neuspjehom u vojnoj

---

¹³³ Shakespeare 1987.: 56-61.

¹³⁴ App. *B Civ* V 11.; Plut. *Ant.* 36.; Tomorad 2016.: 152.

¹³⁵ Plut. *Ant.* 33, 35; Roller 2010.: 89-90.

¹³⁶ Plut. *Ant.* 36.

¹³⁷ Roller 2010.: 94; Tomorad 2016.: 152.

¹³⁸ Plut. *Ant.* 53; Roller 2010.: 96.

ekspediciji protiv Parta i Antonijevim povratkom u Aleksandriju, eskalirala je u sukob nakon što je Antonije proglasio Kleopatru kraljicom Egipta i za suvladara joj priznao Cezariona, prvog sina i nasljednika kojeg je imala sa Julijem Cezarom, a njihovim sinovima dodijelio je uprave nad zemljama istoka koje je pokorio te ih proglasio kraljevima kraljeva.¹³⁹

Bitka kod Akcija skraćena je na nekoliko scena, prikazani su najvažniji događaji i istaknute su loše odluke kako Antonija tako i Kleopatre.¹⁴⁰ Do izražaja dolaze njihove ličnosti i međusobni odnos koji je učinio od vrsnog zapovjednika ljubavnog potčrka koji prati suknu žene. Samojoj bitci prethodila su dugotrajna javna podbadanja od strane Oktavijana zbog ponašanja Marka Antonija, svrgavanje Lepida iz trijumvirata¹⁴¹, naoružavanje i sklapanje saveza sa istočnim kraljevstvima, proglašenje Antonija neprijateljem rimskog naroda. Oktavijan je u proljeće 31. g. pr. Kr. objavio rat Antoniju i Kleopatri te je krenuo u osvajanje Egipta. Bitka koja je odlučila sudbinu Egipta i Rimske Republike dogodila se u rujnu 31. kod Akcija na obalama Grčke.¹⁴²

Nakon sramotnog poteza u bitci i bježanja od borbe za Kleopatrom, Antonije je od Oktavijana molio za oprost i pomilovanje i tražio da mu dopusti da ostatak života provede u Egiptu ili Ateni kao običan čovjek, što Oktavijan nije htio prihvatiti već je zauzvrat ponudio Kleopatri da ga preda ili da ga ubije.¹⁴³ Događanja nakon bitke od Akcija prikazani su kao da se događaju odmah po završetku bitke¹⁴⁴, iz dana u dan, dok je u izvoru napisano kako je prošla zima od Akcija do borbe na kopnu kod Aleksandrije između Oktavijana i Aleksandra.¹⁴⁵ Borba je krenula prvo na moru, ali do nje nije ni došlo jer su brodovi prešli na stranu Oktavijana i sa njegovim dijelom posade krenuli prema Aleksandriji. Isto je učinila i konjanica što je Antonija razljutilo i za sve je okrivio Kleopatru da ga je izdala, zbog čega se ona zatvorila u grobnicu i poslala vijest po sluzi da se ubila. Zbog te vijesti Antonije je pokušao počinuti samoubojstvo, ne uspjeva i tako na samrti ga vojnici nose Kleopatri koja je ipak živa.¹⁴⁶

Nakon Antonijeve smrti, do Kleopatre dolazi Cezar koji joj govori kako će se pobrinuti da njoj i djeci ništa ne fali i da će se prema njima odnositi časno i sa poštovanjem, no Kleopatra, uz pomoć Dolabele koji je bio u pratnji Cezara shvaća da je istina ipak malo drukčija, da će nju

---

¹³⁹ Plut. *Ant.* 54; Roller 2010.: 100.

¹⁴⁰ Shakespeare 1987.: 92-99.

¹⁴¹ Plut. *Ant.* 55.

¹⁴² Plut. *Ant.* 60.

¹⁴³ Plut. *Ant.* 72,73.

¹⁴⁴ Shakespeare 1987.: 100-128.

¹⁴⁵ Plut. *Ant.* 74.

¹⁴⁶ Plut. *Ant.* 76.

i djecu Cezar odvesti u Rim kako bi bili dio trijumfalne povorke. Zbog toga Kleopatra naređuje svojim sluškinjama da ju urede kao kraljicu u najfinije haljine i pustivši seljaka sa smokvama u grobnicu, nakon što je otišao, počinio samoubojstvo, a sa njom su umrle i njene sluškinje Ira i Harmija.¹⁴⁷ Plutarh piše kako je između Antonijeva samoubojstva i Kleopatrina samoubojstva prošlo nekoliko dana te kako su prvo dostojno pokopali Antonija. Tako je prema računanju i kalendaru, Antonije počinio samoubojstvo 1. kolovoza 30. g. pr. Kr, a Kleopatra 10. odnosno 12. kolovoza po današnjem kalendaru.¹⁴⁸

---

¹⁴⁷ Shakespeare 1987.: 140-171.

¹⁴⁸ Plut. *Ant* 82-86; Tomorad & Tepeš 2018.: 118-119.

4.3. Claude Ferval: *Kleopatra egipatska kraljica*

Claude Ferval pseudonim je francuske barunice Marguerite Aimery Harty de Pierrebourg rođene 1856. godine. Povijesni biografski roman *Kleopatra: Egipatska kraljica (La Vie et la Mort de Cléopâtre)* objavila je 1922. godine. Roman prati Kleopatrin život od upoznavanja sa Julijem Cezarom 48. g. pr. Kr. kada je stigao u Egipat u jeku građanskog rata do samoubojstva koje je počinila 30. g. pr. Kr. skupa sa ljubavnikom Markom Antonijem.¹⁴⁹

4.3.1. Kratki sadržaj romana

Kleopatra VII., priznata kraljica Egipta, zbog političkih spletki Ptolemejevoj odgajateljca Potina, biva prognana iz Aleksandrije. U nju se vraća nakon što dobije poziv od Cezara koji je u Egipat stigao nakon smrti Pompeja. Njegov pokušaj da razriješi pitanje vladara Egipta i uplitanje u dinastičku borbu prouzročio je sukob koji je ostao zapamćen kao Aleksandrijski rat. Tokom sukoba, Kleopatra i Cezar postaju ljubavnici, a nakon Cezarove pobjede on ponovo vraća vlast Kleopatri i odlazi iz Egipta.¹⁵⁰ Ubrzo je Kleopatra rodila sina, Ptolemeja XV. sa kojim je stigla u Rim kako bi sudjelovala u trijumfu u čast Cezarovih pobjeda. Vrijeme u Rimu provela je kao gost Cezara, uživajući u društvu poznatih govornika, političara i osoba svog doba. Veliki utjecaj imala je i na Cezarovo političko djelovanje, koje je zbog velikih ambicija završilo njegovim ubojstvom, nakon kojega Kleopatra sa sinom bježi natrag u Aleksandriju.¹⁵¹ Ponovni doticaj sa Rimom događa se dvije godine nakon Cezarove smrti, nakon što je Marko Antonije uspješno savladao začetnike urote i Cezarove ubojice. Na njegov poziv dolazi u Tarz, gdje ga svojom ljepotom i šarmom opčinjava. Uskoro Marko Antonije odlazi njoj u Aleksandriju gdje provode zimu zajedno, uživajući u gozbama i ljubavnom zanosu.¹⁵² Njegov boravak u Aleksandriji prekinuli su politički i obiteljski problem u Rimu zbog kojih je otišao, ostavivši Kleopatru ponovo trudnu. Dok je Kleopatra vladala Egiptom i brinula za njihove blizance, Marko Antonije je gradio život sa Oktavijom, sestrom trijumvira Oktavijana, sa kojom se vjenčao nakon dolaska u Italiju i sklapanja sporazuma sa

---

¹⁴⁹ Ferval 1985.

¹⁵⁰ Ferval 1985.: 5-23.

¹⁵¹ Ferval 1985.: 24-39.

¹⁵² Ferval 1985.: 41-136

Oktavijanom.¹⁵³ Nakon par godina, ponovo se susreću u Antiohiji gdje je Antonije provodio vrijeme i planove o pohodu na Parte. Kleopatra je nakon susreta od Antonija dobila priznanje za njihovu djecu i pod njenu vlast su stavljene zemlje istoka. Ubrzo im se rađa još jedan sin Ptolemej.¹⁵⁴ Antonijev brak sa Oktavijom prepreka je u Kleopatrinim planovima i ona inzistira na tome da se njih dvoje razvedu. Antonije stoga piše pismo Oktaviji, koja je stigla u Antenu sa vojnim pojačanjima za Antonijev pohod te joj govori da se vrati u Rim. Takav loš odnos iskoristio je Oktavijan u svom kasnijem djelovanju protiv Antonija i Kleopatre.¹⁵⁵ Neuspješan pohod na Parte Antonije je ublažio pobjedom nad Armenijom i zarobljavanjem njihovog kralja kojega je odveo u Aleksandriju. U Aleksandriji su proslavili trijumf, na kojemu je Antonije Kleopatru proglasio kraljicom Egipta, Cipra, Libije i Koele Sirije, proglasili su Cezariona vladara uz Kleopatru te su svojoj djeci dali na uprave zemlje koje su bile pod vlašću Egipta. Nakon trijumfa su se i vjenčali, ali brak nije bio priznat u Rimu.¹⁵⁶ Oktavijan je 33. g. pr. Kr., nakon godina propagande protiv Antonija i Kleopatre, pred Senat iznio optužbe protiv Antonija i protiv Kleopatre, koje su rezultirale objavom rata protiv Kleopatre. Pripreme za ratni sukob krenule su i zbog njih su Kleopatra i Antonije boravili u Maloj Aziji i Grčkoj, gdje su se 31. g. pr. Kr. naposljetku sukobili sa Oktavijanovim trupama kod Akcija.¹⁵⁷ Bitka je bila sramotan poraz za Antonija, koji je iz borbe pobjegao kada je vidio da Kleopatra također odlazi. Vrijeme koje je prošlo dok Oktavijan nije stigao pred Aleksandriju proveli su u podizanju nove vojske, ali ništa im nije moglo pomoći. I kopnena vojska i mornarica su ih u sukobu kod Aleksandrije izdali i prešli na Oktavijanovu stranu. Zbog takvog ishoda bitke, Kleopatra se zatvorila u mauzolej gdje je čekala vijesti o napredovanju Oktavijana, ali je dobila vijesti o Antonijevu samoubojstvu. Posljednji pozdrav imali su nakon što su Antonija donijeli pred mauzolej gdje je na kraju umro, nakon čega je i sama Kleopatra zarobljena. Tokom zarobljeničtva, posjetio ju je Oktavijan i rekao kako će biti sigurni, ali je saznala od stražara da će prisustvovati u trijumfu. Kleopatra je, ne želeći biti izložena sramoti na trijumfu, počinila samoubojstvo.¹⁵⁸

---

¹⁵³ Ferval 1985.: 137-156

¹⁵⁴ Ferval 1985.: 157-178.

¹⁵⁵ Ferval 1985.: 179-190.

¹⁵⁶ Ferval 1985.: 191-214.

¹⁵⁷ Ferval 1985.: 215-240.

¹⁵⁸ Ferval 1985.: 241-275.

4.3.2. Povijesna analiza romana

Događaji opisani u romanu nisu u potpunosti zapisani u izvorima. Roman je, sa svojim fiktivnim opisima događaja temeljen na malom broju zapisa u sačuvanim povijesnim izvorima. Pojedini podaci koji se temelje na stvarnim događajima preuzeti su ponajprije iz djela Diona Kasija¹⁵⁹ i Plutarha¹⁶⁰. Suvremena historiografska djela rekonstruiraju povijesne događaje te su pomoć svima koji se zanimaju za osnovnu priču koju je autorica romana ispričala.

Roman započinje prvim susretom Julija Cezara i Kleopatre koji je opisan intrigantno i mistično, pomalo i avanturistički. Dobro znana priča o dolasku Kleopatre u palaču umotana u tepih kako bi izbjegla otkrivanje od strane vojske koja ju je tražila, daje naslutiti kako je autorica pokušala dočarati mladu Kleopatru kao lukavu i vještu ženu koja će učiniti što treba kako bi ostvarila svoje ciljeve i snove.¹⁶¹ Plutarh tako navodi da je Kleopatra u palaču stigla u tajnosti, nakon što je dobila poziv od Cezara koji je u Egipat stigao slijedeći Pompeja sa kojim je bio u sukobu.¹⁶² Njen dolazak, odnosno donošenje pred Cezara, kako kaže Plutarh, toliko je dojmilo Cezara da se zbog te hrabrosti i takvog čina zaljubio u nju i sa njom imao ljubavni odnos, a ne samo politički.¹⁶³ Kasije Dion donosi malo više podataka. On navodi kako je Kleopatra svoju situaciju s vladanjem pokušala riješiti diplomatskim putem, ali pošto joj to nije uspjelo odlučila je osobno tražiti od Cezara susret na koji je on pristao te joj je zbog toga poslao poziv. Mlada kraljica odlučila je iskoristiti svoju ljepotu i mladost te svoj šarm kako bi pridobila od Cezara krunu za sebe.¹⁶⁴ Njen dolazak u palaču na isti način, također je opisao Kasije Dion prema čijim zapisima Kleopatra u tajnosti zamotana u tepih dolazi u Cezarove odaje u kraljevskoj palači.¹⁶⁵ Oba izvora prikazuju Kleopatru kao lukavu ženu, koja je iako je mlada i neiskusna, ipak svojim izgledom i šarmom uspjela očarati Julija Cezara.

Aleksandrijski rat, sukob koji je nastao između Julija Cezara i Ptolemeja XIII. opisuje i Julije Cezar u svom djelu *Moji ratovi*.¹⁶⁶ Njegovi zapisi su vrlo važni jer je sam bio sudionik ovih događaja. U svome djelu on opisuje političku situaciju u Egiptu nakon svog dolaska u

---

¹⁵⁹ Cass. Dio

¹⁶⁰ Plut. *Vit.*

¹⁶¹ Ferval 1985.: 5-10.

¹⁶² Plut. *Caes* 48.

¹⁶³ Plut. *Caes* 49.

¹⁶⁴ Cass. Dio. LXII 34.

¹⁶⁵ Cass. Dio LXII 34.

¹⁶⁶ Caes. *BCiv.*

Peluzij gdje saznaje za Pompejevu smrt.¹⁶⁷ Na vlasti je tada formalno bio Ptolemej XIII, ali kao u stvarnosti umjesto njega vladaju njegovi odgojitelji Potin i Teodot te vojskovođa Ahilej.¹⁶⁸ Oni smišljaju urotu protiv Cezara zbog njegovog pokušaja rješavanja problema oko vladara. Vojskovođa Ahilej je po Potinovom naređenju krenuo u opsadu grada Aleksandrije, kako bi iz njega otjerao Cezara. Rimski vojskovođa je saznao za urotu i zbog sudjelovanja u njoj dao ubiti Potina, što je dodatno potaknulo daljnji sukob.¹⁶⁹ Ove događaje opisuje i Kasije Dion te navodi kako je Ptolemej započeo sukob zbog Kleopatrina povratka u Aleksandriju nakon kojega je Cezar stao na njenu stranu po pitanju vladavine. Nju je, u Kasijanovu djelu, riješio Cezar javnim čitanjem oporuke njihova oca Ptolemeja XII. koji u njoj imenuje Kleopatru VII. i Ptolemeja XIII. suvladarima.¹⁷⁰ Takav rasplet događaja nije se svidio Potinu koji je poslao poruku Ahileju koji je sa vojskom počeo napadati grad, prisilivši tako Cezara da brani grad sa malo vojske. Sukob je trajao neko vrijeme, sve dok Cezaru nije stigla pomoć od Mitridata, nakon čega je pobijedio egipatsku vojsku u glasovitoj bitci na Nilu. U bijegu je stradao i sam Ptolemej, nakon čega je Cezar vladanje povjerio Kleopatri i njenom drugom bratu Ptolemeju XIV.¹⁷¹ U samom romanu, autorica posvećuje tek nekoliko redaka ratovanju, dok je naglasak stavila na kratkotrajni međusobni odnos Kleopatre i Julija Cezara tijekom opisanih događaja. Ferval piše kako su dane ispunjavali ljubavlju i uživali su u vlastitoj sreći. U svemu tome nije ih ometalo ratovanje koje se odvijalo nedaleko grada.¹⁷²

U izvorima iz rimskog razdoblja veći naglasak pridat je političkih spletkama i ratnim sukobima u kojima je Cezar osobno sudjelovao, dok se ne rijetko opisuju događaji iz njegova privatnog života. Ljubavni odnos Kleopatre i slavnog Rimljanina najčešće se pripisuje Kleopatrinoj ljepoti i šarmu, a on je dodatno potaknut rođenjem njihova sina Ptolemeja XV. koji je rođen 47. g. pr. Kr., nakon Cezarova odlaska iz Egipta.¹⁷³ Njihovu ljubavnu aferu početkom 2. st. opisuje rimski povjesničar Svetonije koji također navodi kako je Julije Cezar imao mnogo ljubavnica iz svih slojeva društva, što je uključivalo i kraljice među kojima je bila i Kleopatra. S njom je plovio duž Nila dok je boravio u Egiptu te ju je pozvao u Rim, gdje je

---

¹⁶⁷ Caes. *B.Civ* 106.

¹⁶⁸ Caes. *B.Civ* 108.

¹⁶⁹ Caes. *BCiv* 107-112.

¹⁷⁰ Cass. Dio LXII 35.

¹⁷¹ Cass. Dio XLII, 36, 40-43.

¹⁷² Ferval 1985.: 12.

¹⁷³ Tomorad 2016.: 150.

primljena uz sve počasti, a Cezar je prilikom njenog dolaska dozvolio da sina nazove po njemu.¹⁷⁴

Kleopatrin dolazak i boravak u Rimu u romanu je napisan kao politički potez, poziv koji je ona sama sebi pribavila pišući rimskom Senatu. Njen dolazak u Rim prikazan je kao trijumfalna povorka, sa svim blagodatima Egipta i bogatstvima kojima ona raspolaže, a sa njom je bio i Cezarion kojega je držala u rukama.¹⁷⁵ Svetonije u svojem djelu opisuje kako je Cezar proslavio čak četiri trijumfa u periodu od mjesec dana, a koji su bili vezani za pobjede u Galiji, Španjolskoj, Africi i Egiptu. Detaljan i živopisan opis prikazuje kako Cezar nije štedio na proslavama i kako je svoje pobjede proslavio sa svim slojevima društva koji su se nalazili u Rimu u tom periodu.¹⁷⁶ Izvori ne govore o njenom dolasku iako se u literaturi spominje kako je bila u Rimu u dva navrata, jedan od kojih je bio vezan za Cezarov trijumf. Također, Ciceronova pisma u kojima on iznosi svoja razmišljanja o samoj kraljici daju naslutiti da je boravila duže u Rimu gdje su se osobno upoznali.¹⁷⁷ Autorica romana navodi kako je Kleopatrin utjecaj na Cezara tijekom njenog boravka u Rimu uzrokovao Cezarovo autokratsko ponašanje što je dovelo i do njegovog ubojstva mjesec dana nakon pokušaja krunjenja na svečanosti luperkalija (13. – 15. veljače).¹⁷⁸ Izvori nigdje ne spominju Kleopatrin duži boravak, ali se spominje njen odlazak iz Rima u proljeće 44. g. pr. Kr., ubrzo nakon Cezarova ubojstva.¹⁷⁹

Događaji koji su se zbili od proljeća 44. g. pr. Kr. do susreta Kleopatre i Marka Antonija u Tarzu 42. g. pr. Kr. vrlo su sažeto opisani. Cjelokupni narativ prikazan je kroz oči Kleopatre, koja je u Egiptu uspješno vladala i koja je s veseljem dočekala vijesti iz svijeta o ubojstvu Cezarovih ubojica. Kleopatra je ubrzo dobila poziv od Marka Antonija da se pojavi u Tarzu, kako bi mogla objasniti izostanak pomoći koju je bila dužna poslati. Dolazak, ali i pripreme za putovanje autorica je prikazala kroz njenu unutaraju dvojbu.¹⁸⁰ Plutarh u početku opisuje njihov odnos kroz sferu politike navodeći kako je Marko Antonije naredio Kleopatri da se pojavi pred njim u Tarzu kako bi objasnila poslanu pomoć Kasiju. Također opisuje kako je izaslanik svojim opažanjem Kleopatrina držanja uspio nagovoriti kraljicu da otiđe na zakazani sastanak.¹⁸¹ U romanu je Ferval iskoristila priliku kako bi prikazala dvojbu Kleopatre oko

---

¹⁷⁴ Suet. *Jul.* 52.

¹⁷⁵ Ferval 1985.: 25-33.

¹⁷⁶ Suet. *Jul.* 37-39.

¹⁷⁷ Cic. *Att.* 15.15; Ashton 2008.: 55-56; Roller 2010.: 72.

¹⁷⁸ Ferval 1985.: 35-39.

¹⁷⁹ Cic. *Att.* 14.8; Roller 2010.: 74; Tomorad 2016.: 150-151.

¹⁸⁰ Ferval 1985.: 41-46, 93-98.

¹⁸¹ Plut. *Ant.* 25.

odlaska u vidu njena sazrijevanja i proračunatosti, sve u svrhu vlastitog boljitka. Vrlo je vjerojatno da je Kleopatra iskoristila svoje čari, izgled i bogatstvo kako bi očarala Marka Antonija koji je u tom trenutku bio jedan od dvoje najvažnijih ljudi u Republici.¹⁸² U tome je i uspjela jer su njih dvoje nakon tog susreta postali ljubavnici, a Marko Antonije proveo je zimu 41./40. g. pr. Kr. u Aleksandriji.¹⁸³ Sljedeće godine Kleopatra je rodila blizance, koje je Marko Antonije priznao kao svoju djecu. Takav potez osigurao je Kleopatri nasljednike za egipatsko prijestolje, nastavak loze Ptolomejevića, ali je i otvaralo mogućnosti širenja utjecaja vlasti Egipta na susjedne zemlje. To je Kleopatra već ranije pokušala svojim odnosom s Cezarom, ali njen plan je propao zbog njegova ubojstva.¹⁸⁴

Brak Marka Antonija s Oktavijom Ferval opisuje na temelju zapisa antičkih pisaca, kao politički savez bez ljubavi, sporazum koji je nastao zbog dogovora i boljeg odnosa dvojice muškaraca koji nisu imali prijateljski odnos. Oktavija je spona koja veže Marka Antonija i Oktavijana, osoba koja je potpuna suprotnost u svemu od Kleopatre. Ona je prikazana kao prava rimska žena, majka i domaćica koja je odana svome suprugu i koja je spremna u svakom trenutku mu pomoći. U romanu je prikazano suparništvo Oktavije i Kleopatre kroz Kleopatrina razmišljanja o njenom odnosu s Markom Antonijem. Autorica je prikazala strastvenu ljubav Marka Antonija i Kleopatre u odnosu na umjeren i blag te skoro nepostojeći ljubavni odnos Marka Antonija i Oktavije iako je i s Oktavijom osnovao obitelj.¹⁸⁵ Zanimljivo je za usporediti reakcije obiju žena u posebnim situacijama. Autorica je vješto opisala Kleopatrinu reakciju nakon što je čula vijesti da se Marko Antonije oženio kao živčani ispad prema glasniku, napad panike i nesvjesticu. Sve to koristi u dočaravanju karaktera Kleopatre kao vatrene, strastvene žene koja je nagla sa emocijama i koja ih pokazuje prema van. Oktavija je imala sasvim suprotnu situaciju. Ona je, prema pisanju u romanu, dobila pismo od Marka Antonija u kojemu joj on saopćava da se ne mogu susresti iako je ona pribavila vojnu pomoć i zalihe koje je on iskoristio te ju traži da se vrati u Rim i da ne nastavlja putovanje. Njena reakcija skromnog odlaska u Rim gdje je nastavila čekati povratak svog supruga opisuje ju kao mirnu i pokornu ženu koja radi onako kako joj se kaže.¹⁸⁶ Suparništvo dviju žena zanimljivo je opisao Plutarh, koji opisuje kako je Oktavija poslala Antoniju pomoć, zbog čega je Kleopatra smatrala da će

---

¹⁸² Ferval 1985.: 96-107.

¹⁸³ Hölbl 2000.: 241.

¹⁸⁴ Hölbl 2000.: 241; Roller 2010.: 82.

¹⁸⁵ Ferval 1985.: 165-171.

¹⁸⁶ Ferval 1985.: 164-167, 187-189.

ga izgubiti da će se vratiti Oktaviji pa je na lukav i podmukao način pokušavala pridobiti i skrenuti pažnju na sebe.¹⁸⁷

Brak Marka Antonija i Oktavije nije izdržao daljinu između njih te je nakon odlaska prvo u Atenu zatim u Antiohiju, Marko Antonije ponovo uspostavio kontakt i odnos sa Kleopatrom koja je, po autoričinom pisanju, pohrlila u pomoć svome ljubavniku.¹⁸⁸ Susret u Antiohiji razlikuje se od susreta u Tarzu, prvenstveno po pitanju odnosa. Zasigurno je vojna pomoć, oprema i financijska pomoć za vojni pohod koje je Kleopatra ustupila poslužila kao dobar razlog susreta, ali također je tu i ljubavna pozadina.¹⁸⁹ Autorica nakon prvotnog susreta suprotstavlja dvoje ljudi koji su doživjeli svoje oluje u životu, da bi ih zatim ponovo spojila u njihovom odnosu koji je kasnije rezultirao i brakom.¹⁹⁰ U Antiohiji je 36. g. pr. Kr. Antonije, prema Plutarhovim pisanjima poklonio Kleopatri Fenikiju, Cipar, dio Kilikije, Judeje i Arabije te je službeno priznao svoju djecu.¹⁹¹

Autorica vješto koristi izvor u prepričavanju događaja koji su uzrokovali sukob ljubavnika s Oktavijanom koji je u Rimu polako pokušavao okrenuti rimski narod protiv Antonija i tražio je povod za sukob.¹⁹² Reorganizacija pokrajina i dijeljenje zemalja Kleopatri i njihovoj djeci, poslužile su Oktavijanu za širenje propagande protiv Antonija. Dodatno je to potaknuo i loš odnos koji je Antonije imao prema Oktaviji nakon njegova odlaska na istok.¹⁹³ Kleopatrina ambicija je vidljiva u djelovanju Marka Antonija koji joj je na trijumfu u Aleksandriji dodijelio titulu kraljice Istoka, za suvladara sina Cezariona, a djeci razdijelio upravu nad istočnim provincijama.¹⁹⁴ Kleopatra je zbog toga u Rimu prikazivana u negativnom ozračju, kako upravlja Antonijem što na kraju šteti samom Rimu. Zasigurno je pod Kleopatrinim utjecajem i ambicijama 34. g. pr. Kr. sklopljen brak između Kleopatre i Antonija koji u Rimu nije bio priznat, pošto je Antonije i dalje bio oženjen sa Oktavijom.¹⁹⁵

Plutarh navodi kako je tokom cijelog tog vremena Oktavijan pokušavao dostići slavu kakvu je postigao Antonije. Donekle mu je to i uspjelo porazivši Seksta Pompeja koji je prijetio u Italiji te svrgnuvši Lepida sa mjesta trijumvira i preuzevši njegov dio provincija.¹⁹⁶ Uz to,

---

¹⁸⁷ Plut. *Ant.* 53.

¹⁸⁸ Ferval 1985.: 174-175.

¹⁸⁹ Roller 2010.: 90.

¹⁹⁰ Ferval 1985.: 174-182.

¹⁹¹ Plut. *Ant.* 36; Roller 2010.: 90-91.

¹⁹² Ferval 1985.: 201-210.

¹⁹³ Hölbl 2000.: 242.

¹⁹⁴ Plut. *Ant.* 54.

¹⁹⁵ Hölbl 2000.: 244; Roller 2010.: 100.

¹⁹⁶ Plut. *Ant.* 35, 55; Roller 2010.: 98.

Oktavijan je cijelo vrijeme iznosio vijesti o Antoniju i Kleopatri u negativnom smislu, kako bi pokvario sliku koju su građani imali o njima.¹⁹⁷ Ratni sukob postao je neizbježan kada je Antonije 32. g. pr. Kr. poslao Oktaviji pismo u kojemu traži razvod te kada je Oktavijan pročitao njegovu oporuku na sjednici Senata u kojoj Antonije traži da ga se pokopa uz Kleopatru u Aleksandriji.¹⁹⁸ Sukob Oktavijanove i Antonijeve vojske zbio se kod Akcija 31. g. pr. Kr. Marko Antonije je vjerojatno postupio po Kleopatrinom savjetu, jer je ona bila ta osoba koja je najviše doprinijela s flotom i s novcem za rat. Iako su Antonijevi generali njemu savjetovali da ju skloni u Egipat i da će zbog nje izgubiti bitku, Antonije ih nije slušao te je odlučio da Kleopatra ostaje u taboru upravo zbog njenog udjela u vojsci. Plutarh opisuje kako je Kleopatra u bitci razmjestila flotu onako kako njoj odgovara jer je imala spreman plan za bijeg.¹⁹⁹ Upravo tako se bitka i odigrala, lađe su se sukobljavale, a Kleopatra je sa svojom krenula prema jugu kada je vidjela da sreća nije na njihovoj strani. Za njom je iz bitke pobjegao i Marko Antonije koji si taj potez nije mogao oprostiti.²⁰⁰

Nakon poraza kod Akcija, Kleopatru i Antonija su izdali i napustili svi gradovi i zemlje koje su bile pod njihovom vlašću i prešli su na Oktavijanovu stranu. Oktavijan je stigao do Aleksandrije gdje je nakon kratkotrajnog sukoba ušao u grad u kolovozu 30. g. pr. Kr. Zbog njegovog osvajanja grada i poraza u sukobu, ali i lažnih vijesti o Kleopatrinoj smrti Antonije se ubija. Kleopatra je zarobljena u svom mauzoleju i Oktavijan se planira s njom vratiti u Rim kako bi ona bila dio njegovo trijumfa, što ona ne želi te sa sluškinjama počini samoubojstvo nakon Antonijevog pogreba.²⁰¹ Autorica je posljednje mjesece zajedničkog života Kleopatre i Marka Antonija opisala poput pravog dramskog djela. Napeta situacija proteže se kroz opise borbe i pokušaje Kleopatre i Antonija kako bi došli do pobjede, kroz njihov sve napetiji odnos koji se mijenja onako kako se mijenja njihova sreća u sukobu te situacija eskalira i razrješava se smrću ljubavnika koji su odlučili da se neće predati u ruke neprijatelja.²⁰² Autoričin opis samoubojstava²⁰³ podudara se sa Plutarhovim zapisima. On u svome djelu prvo spominje Kleopatrino testiranje raznih otrova na osuđennicima, što bi se kroz kontekst vremena u kojem se isto odvijalo moglo protumačiti kao priprema za smrt.²⁰⁴ Zatim iznosi podatke o međusobnoj komunikaciji ljubavnika s Oktavijanom o njihovoj mogućoj sudbini što je indikacija prolaska

---

¹⁹⁷ Roller 2010.: 129-131.

¹⁹⁸ Plut. *Ant.* 57-58; Hölbl 2000.: 245; Tomorad 2016.: 153.

¹⁹⁹ Plut. *Ant.* 61-63; Hölbl 2000.: 246; Roller 2010.: 139.

²⁰⁰ Plut. *Ant.* 66-67; Cass. Dio L 33.

²⁰¹ Hölbl 2000.: 248; Tomorad 2016.: 153.

²⁰² Ferval 1985.: 241-275.

²⁰³ Ferval 1985.: 268-275.

²⁰⁴ Plut. *Ant.* 71.

vremena koja se u romanu ne osjeti toliko zbog napetosti radnje.²⁰⁵ Buran odnos Kleopatre i Marka Antonija najviše dolazi do izražaja upravo kroz njihovu smrti. Autorica vješto isprepliće njihov karakter i djela, kada opisuje kako Marko Antonije neće pokleknuti pred ženom i njenom hrabrošću, misleći na Kleopatru koja je učinila taj hrabri potez i ubila se.²⁰⁶ Za Kleopatru ističe njenu potrebu koju je imala za Markom Antonijem, a koja izlazi na vidjelo u njenim djelima nakon njegove smrti kada se izglednjivala i ozljeđivala i odlučila kako ne može živjeti bez njega.²⁰⁷ Sam čin njene smrti je intrigantan jer do danas nije točno razjašnjen. Autorica i antički pisci opisuju kako je njena smrt nastupila nakon ugriza zmiје koja je bila skrivena u košari s voćem.²⁰⁸ No, činjenica je da do danas nije točno razjašnjen na koji je način Kleopatra umrla.

---

²⁰⁵ Plut. *Ant.* 72.

²⁰⁶ Ferval 1985.: 256-258.

²⁰⁷ Ferval 1985.: 258-263.

²⁰⁸ Ferval 1985.: 270-271; Plut. *Ant.* 85.; Cass. Dio LI 13-14; Hölbl 2000.: 249; Tomorad & Tepeš 2018.: 119.

4.4. Martha Rofheart: *Ja, Kleopatra*

Martha Rofheart američka je spisateljica povijesnih romana rođena 1917., a umrla 1990. godine. Bavila se glumom i bila je model, ali najveći utjecaj ostavila je kao književnica. Napisala je nekoliko povijesnih romana čiji su glavni likovi slavni engleski kraljevi. Posljednji roman *Ja, Kleopatra* (*The Alexandrian*, 1976.) posvećen je jednoj od najpoznatijih vladarica antike, Kleopatri VII.²⁰⁹ Roman, u kojemu je sama Kleopatra pripovjedač, prati njen život od mladosti kada je postala kraljica pa sve do njene smrti nakon što je izgubila vlast nad Egiptom.²¹⁰

4.4.1. Kratki sadržaj

Roman započinje Kleopatrinim boravkom u grobnici Aleksandra Velikog, gdje je povremeno odlazila kako bi razmišljala i tražila savjet od samog Aleksandra. Ubrzo nakon što je preuzela vlast, u Egipat je stigao Gnej Pompej, sin Pompeja Velikog s kojim je ušla u tajnu ljubavnu vezu.²¹¹ Nakon što su ju Ptolemejevi savjetnici otjerali iz Egipta, u Siriji je okupljala vojsku koja joj je trebala pomoći da se vrati na prijestolje. Ubrzo u Egipat stiže Pompej kojega ubijaju, a nakon njegove smrti dolazi i sam Julije Cezar koji poziva Kleopatru u Aleksandriju kako bi razriješili pitanje vladara. Cezarov boravak u Egiptu obilježio je ljubavni odnos s Kleopatrom i ratni sukob sa Ptolemejom XIII.²¹² Kleopatra je ubrzo nakon što je Cezar otišao iz Egipta, stigla u Rim kako bi skupa sa sinom Ptolemejom Cezarionom sudjelovala u trijumfu koji je Cezar slavio. Vrijeme koje je provela u Rimu kao Cezarova gošća bilo je ispunjeno raznim svakodnevnim društvenim događanjima. Boravila je u Rimu sve do smrti Cezara nakon koje je skupa sa sinom pobjegla iz Rima.²¹³ Naredno vrijeme je u Aleksandriji provela rješavajući tekuće poslove koji su se ticali vladanja i podanika, uz koje je osluškivala vijesti iz Rima. Vijesti o smrti ubojica Cezara dočekala je radosno, ali još više ju je razveselila nova mogućnost odnosa sa Markom Antonijem, sa kojim je još u Rimu bila u dobrom odnosu. Prilika se ukazala nakon njegova poziva u Tarz gdje je boravio i obavljao državničke poslove.

---

²⁰⁹ Wikipedia s.v. "Martha Rofheart" [https://en.wikipedia.org/wiki/Martha_Rofheart]

²¹⁰ Rofheart 1983.

²¹¹ Rofheart 1983.: 09-50.

²¹² Rofheart 1983.: 50-80.

²¹³ Rofheart 1983.: 83-143.

Kleopatra i Marko Antonije su u Tarzu započeli ljubavnu vezu koju su nastavili te zime u Aleksandriji i koja je rezultirala rođenjem blizanaca nakon što je Marko Antonije otišao zbog poslova u Rimu.²¹⁴ Ponovno sama u Aleksandriji, Kleopatra se bavila sa odgojem djece dok je Marko Antonije u Italiji rješavao sukobe sa Oktavijanom. Njenu idilu o ljubavi uzdrmala je vijest da je Marko Antonije oženio Oktavijanovu sestru Oktaviju nakon što su sklopili mir i savez. Vrijeme je prolazilo, vijesti o borbi i netrpeljivosti Marka Antonija i Oktavijana su stizale, malo dobre malo loše.²¹⁵ Nakon nekoliko godina koje je provela sama sa djecom, Kleopatra je ponovo dobila poziv od Marka Antonija da se sastanu u Siriji. Taj sastanak odvio se u Antiohiji, nimalo grandiozan poput onog u Tarzu kada su se ohrabрили i upustili u vezu. Kleopatra je stigla pod okriljem noći i ušuljala se na dvor gdje je Marko Antonije boravio. Nakon dolaska, proveli su neko vrijeme u Antiohiji gdje su se i u tajnosti vjenčali, nakon čega su dobili još jedno dijete.²¹⁶ Neprilike su ih opet razdvojile, Marko Antonije otišao je tražiti slavu i pobjedu nad Partima, a Kleopatra se vratila u Aleksandriju gdje je nastavila vladati. Nakon je Antonije bio neuspješan u sukobu sa Partima, u Aleksandriji su ipak održali trijumfalnu proslavu. Nakon te proslave održana je i proslava na kojoj su djeci podijeljene zemlje pod krunom Egipta, a Cezarion je proglašen za nasljednika.²¹⁷ Ti njihovi postupci uzrokovali su Oktavijanov bijes i neprijateljstvo prema njima, što je rezultiralo i ratnim pohodom. Ubrzo su ljubavnici skupili vojsku iz svih svojih vazalnih zemalja, kako bi pružili otpor protiv Oktavijanove vojske. Nestrpljenje zbog nesukobljavanja dviju vojska činilo je Kleopatru nervoznom te je uspjela nagovoriti Marka Antonija da on prvi krene u napad. Odlučujući sukob odvio se na moru kod Akcija, prilikom kojega je Kleopatra sa svojim dijelom flote pobjegla iz borbe, a za njom je pobjegao i Marko Antonije ostavivši vojsku da se sama bori.²¹⁸ Naredno vrijeme Marko Antonije proveo je sam jer od sramote zbog bijega nije mogao biti sa ljudima, a Kleopatra je nastavila sa organizacijom vojske i prikupljanjem sredstava za borbu. Ubrzo se Marko Antonije vratio u Aleksandriju gdje je nastavio sa sukobima sa Oktavijanovom vojskom koja se sve više približavala gradu. Saveznici i vazalne zemlje polako su ih napuštali i predavali se pod Oktavijanovu vlast i ljubavnici su ostali bez vojne snage.²¹⁹ Posljednji vojni sukob završio se predajom vojske Marka Antonija, zbog čega se Kleopatra sa djecom i sluškinjama zatvorila u mauzolej kako ju ne bi zarobili. Zbog vijesti o Kleopatrinoj

---

²¹⁴ Rofheart 1983.: 147-212.

²¹⁵ Rofheart 1983.: 213-223.

²¹⁶ Rofheart 1983.: 223-231.

²¹⁷ Rofheart 1983.: 232-239.

²¹⁸ Rofheart 1983.: 240-261.

²¹⁹ Rofheart 1983.: 262-272.

smrti, Marko Antonije se smrtno ranjava i umire u mauzoleju gdje su ga vojnici donijeli Kleopatri u ruke. Nju su Oktavijanovi vojnici uspjeli zarobiti i provela je naredno vrijeme u tuzi i žalosti zbog Antonijeve smrti. Saznavši za Oktavijanov plan da sudjeluje u trijumfu, Kleopatra je odlučila da mu neće pružiti to zadovoljstvo te je sa svojim sluškinjama odlučila počiniti samoubojstvo.²²⁰

4.4.2. Povijesna analiza romana

Djetinjstvo Kleopatre VII nije zapisano nigdje u izvorima, prvi spomen Kleopatre vezan je uz burnu vladavinu njezina oca Ptolemeja XII. On je 58. g. pr. Kr., prema zapisima Kasija Diona, bio prognan sa prijestolja i Egipta te se je nastanio u Rimu u tom periodu. Umjesto njega je na vlast došla njegova prva kći Berenika IV. (58. - 55. g. pr. Kr.) čija vladavina je kratko trajala.²²¹ Ptolemej XII. se uz pomoć rimskog upravitelja Sirije Aula Gabinija, iz prognanstva tokom kojega je Kleopatra VII vjerojatno bila sa njim, 55. g. pr. Kr. vratio na egipatsko prijestolje. Nakon povratka na prijestolje obračunao se sa protivnicima i dao ih je ubiti, a među njima i Bereniku.²²² Zbog te smrti, Kleopatra je kao najstarija kći, 52. g. pr. Kr. postala suvladaricom svoga oca. Ptolemej je umro 51 .g. pr. Kr. i Kleopatra je, po starim zakonima za suvladara uzela brata Ptolemeja XIII.²²³

U Aleksandriju je nakon nekog vremena stigao Gnej Pompej, sin konzula Gneja Pompeja Velikog koji je bio u sukobu sa Julijem Cezarom. On je u Egipat stigao po legije kako bi ih regrutirao u borbi protiv Cezara, po nalogu Pompeja. Tokom boravka, očarao je Kleopatru i njih dvoje bili su u tajnoj ljubavnoj vezi.²²⁴ U romanu je ona sa Gnejom bila u tajnoj vezi, što se u izvorima nigdje ne bilježi, ali daje se naslutiti mogućnost povezanosti jer je u izvorima zabilježen njegov dolazak u Egipat 49. g. pr. Kr. zbog rimskih legija koje su tamo boravile kako bi ih regrutirao za borbu oca protiv Julija Cezara.²²⁵

Vijesti o ubojstvu Pompeja Kleopatra je primila u Siriji gdje je bila u ratnom kampu kod Bibulusa, upravitelja provincije Sirije, pošto su ju Ptolemej XIII i njegovi savjetnici Potin,

---

²²⁰ Rofheart 1983.: 272-287.

²²¹ Cass. Dio XXXIX. 12-13.

²²² Cass. Dio XXXIX. 55, 58; Plut. *Ant.* 3; Burstein 2004: 13-14; Tomorad 2018: 109-11.

²²³ Tomorad & Tepeš 2018.: 110.

²²⁴ Rofheart 1983.: 37-50.

²²⁵ Plut. *Ant.* 25; Cass. Dio LXII 12; Burstein 2004: 17; Roller 2010: 57-58.

Ahilej i Teodot protjerali iz Aleksandrije i Egipta kako bi preuzeli vlast za sebe, s obzirom da je Ptolomej bio maloljetan. Bibulus joj je pružio pomoć i osigurao vojsku kako bi vratio dug što je poslala tijela njegovih sinova.²²⁶ Vrlo je vjerojatno da je Kleopatra boravila na prostoru Sirije zbog prikupljanja vojske u gradovima gdje su vladali njeni pristaše, kako bi se uz njihovu pomoć vratila na prijestolje.²²⁷ Pompejevu smrt zabilježili su mnogi izvori koji pišu kako je Pompej bježeći pred Cezarom nakon poraza kod Farsala došao do Egipta gdje je htio tražiti pomoć zbog pomaganja Ptolomeju XII.²²⁸ U luci su ga dočekali zapovjednik vojske Ahilej i plaćenik Lucije Septimije koji su ga, nakon što je prešao na njihov brod, ubili i sačuvali njegovu glavu kako bi udobrovoljili Cezaru.²²⁹ Cezar nakon vijesti o Pompejevoj smrti ubrzo dolazi u Egipat gdje mu Ptolemej i Potin predaju Pompejevu glavu i prsten, zbog čega se on zgražava, protjeruje Teodota koji je predložio ubojstvo te pokušava riješiti razmirice između Ptolemeja i Kleopatre, pozivajući ih oboje u Aleksandriju.²³⁰ Sama autorica je zasigurno imala na raspolaganju većinu izvora jer su podaci koji su vezani za događaje oko Pompejeve smrti i dolaska Cezara u Egipta vjerojatno preuzeti iz istih. Vrlo su vjerno dočarani događaji kroz Kleopatrino razmišljanje i prepričavanje, kao da je ona sama bila njihov svjedok.

U romanu je romantično opisan odnos koji su Kleopatra i Cezar imali za vrijeme njegova boravka u Egiptu nakon rješavanja pitanja vladanja.²³¹ Sukob sa egipatskom vojskom koju su predvodili Potin i Ahilej, a u kojemu su sudjelovali Kleopatrina sestra Arsinoja i njen ljubavnik Ganimed, Cezar je riješio u svoju korist.²³² Nakon višemjesečne borbe uspio je pobijediti uz pomoć vojske koja je stigla od saveznika. Rofheart je u svome pisanju zasigurno koristila povijesne izvore jer spominje sudjelovanje sestre Arsinoje u uroti i sukobu protiv Cezara, što je zapisano kod Kasija Diona.²³³ Osim sukoba, u romanu je opisana plovidba Nilom koju su organizirali kako bi Cezar bio proglašen božanstvom za egipatski narod²³⁴, a koja se spominje u zapisima kod Svetonija.²³⁵ Osim Svetonija, o plovidbi i međusobnom odnosu koji su Kleopatra i Cezar imali piše i Apijan u svojem djelu.²³⁶

---

²²⁶ Rofheart 1983.: 54-65.

²²⁷ App. *B.Civ.* II, 83,84; Burstein 2004: 17-18.; Roller 2010: 58-59.

²²⁸ Caes. *Civ.* III 103-104; App. *B.Civ.* II, 89; Plut. *Pomp.* 77-79; Cass. Dio LXII 3-4.

²²⁹ App. *B.Civ.* II, 84.

²³⁰ Caes. *Civ.* III 106; Cass. Dio XLII 9.

²³¹ Rofheart 1983.:70-80.

²³² Plut. *Caes* 49.

²³³ Cass. Dio XLII 39.

²³⁴ Rofheart 1983.: 73-79.

²³⁵ Suet. *Caes.* 52.

²³⁶ App. *B.Civ.* II, 90.

Autorica je detaljno opisala život koji je Kleopatra vodila dok je boravila u Rimu kao gošća Cezara.²³⁷ Razlog posjeta bio je Cezarov poziv, iako se ne može isključiti ni mogućnost dolaska zbog proslave trijumfa.²³⁸ Autorica je opisala svaki od četiri trijumfa koje je Cezar proslavio²³⁹, a Kleopatra je intervenirala tokom povorke egipatskog trijumfa u kojoj je sudjelovala njena sestra Arsinoja koju su u lancima vodili kroz ulice.²⁴⁰ Apijan u svojim zapisima spominje zatočenike koji su bili vođeni u egipatskom trijumfu, ali ne spominje izričito Kleopatrinu sestru.²⁴¹ Svetonije kao i Plutarh samo nabrajaju koje trijumfe je Cezar proslavio, dok Kasije Dion spominje upravo Arsinoju koja je bila atrakcija egipatskog trijumfa.²⁴² Njena sudbina nakon trijumfa završava u Artemidinom hramu u Efezu, gdje je prognana kako bi proživjela ostatak života.²⁴³ U romanu je opisano kako se Kleopatra iz Aleksandrije prisjeća posljednjih dana koje je provela u Rimu, nakon Cezarova ubojstva. Jedino društvo bio joj je Marko Antonije koji joj je pomogao da se vrati u Aleksandriju. Razlozi ostanka nisu poznati ni jasni, već se pretpostavlja da je ostala kako bi osigurala nasljedstvo za sina Ptolemeja Cezariona za kojega je mislila da će biti imenovan Cezarovim nasljednikom.²⁴⁴ Moderna historiografija razdvaja njenu povezanost sa Rimom na dva dolaska tokom nekoliko godina. Prvi dolazak vezan je uz Cezara i trijumf, dok se za drugi smatra da je pozadina bila upravo pitanje nasljednika i njen pokušaj da se Cezarion prizna kao Cezarov nasljednik, usprkos oporuci u kojoj je Cezar za svog nasljednika izabrao svog pranećaka Oktavijana.²⁴⁵

U romanu susret Kleopatre i Marka Antonija u Tarzu 41. g. pr. Kr. nije bio njihov prvi susret, ali je bio pod drukčijim okolnostima i sa drukčijim razmišljanjima.²⁴⁶ Nije bilo ničega što ih je moglo spriječiti da se upuste u ljubavni odnos, što si prije nisu mogli dopustiti.²⁴⁷ Hrabrost koju su pokazali vidljiva je i u Kleopatrinu zahtjevu Marku Antoniju za ubojstvo njezine sestre Arsinoje, koja je Cezarovom odlukom sklonjena na Efez. Marko Antonije je to za ljubav Kleopatre i učinio, čime je Kleopatra ostala jedini živući nasljednik Ptolemeja XII Auleta.²⁴⁸ O ubojstvu Arsinoje piše Apijan koji govori kako je Marko Antonije bio toliko

---

²³⁷ Rofheart.1983.: 83-143.

²³⁸ Burstein 2004.: 20-21; Tomorad & Tepeš 2018.: 150.

²³⁹ Rofheart.1983.: 97-104.

²⁴⁰ Rofheart 1983.: 99-103.

²⁴¹ App. *B.Civ.* II 101.

²⁴² App. *B.Civ.* II. 101; Plut. *Caes.* 55.; Suet. *Caes.* 37; Cass. Dio XLIII 19.

²⁴³ Burstein 2004.: 21; Roller 2010.: 64.

²⁴⁴ Rofheart 1983.: 147-153.

²⁴⁵ Burstein 2004.: 21; Ashton 2008.: 56; Roller 2010.: 74.

²⁴⁶ Rofheart 1983.: 162-183.

²⁴⁷ Burstein 2004.: 23-24; Roller 2010.: 77.

²⁴⁸ Burstein 2004.: 24; Tyldesley 2008.:154-155; Roller 2010.:79.

očaran Kleopatrom da je radio što god je ona od njega zatražila.²⁴⁹ Plutarh također piše kako je Antonije promijenio ponašanje nakon što su se njih dvoje upustili u odnos, samo što on tome pridodaje negativnu konotaciju.²⁵⁰ Rofheart opisuje vrijeme koje su ljubavnici proveli u Aleksandriji kao bezbrižno, prepuno uživanja i raznih dogodovština što samo dočarava razliku u odnosima koje je Kleopatra imala prvo sa Cezarom, a zatim sa Markom Antonijem.²⁵¹ Nakon rastanka zbog državnih obaveza i ratnih prijetnji koje je sa lakoćom riješio, Marko Antonije sklopio je sporazum u Brundiziju s Oktavijanom čime je reorganizirana podjela provincija između trijumvira²⁵², koji je dodatno ojačan njegovim brakom sa Oktavijom²⁵³. Otprilike u isto vrijeme tokom 40. g. pr. Kr. u Aleksandriji je Kleopatra rodila blizance Aleksandra i Kleopatru, čije rođenje se može promatrati kroz dva razloga, prvi od kojih je njena potreba za nasljednicima zbog tradicije egipatskih vladara, dok je drugi potreba da se poveže sa Markom Antonijem koji je u tom vremenu bio jedan od najmoćnijih ljudi u republici zbog čega bi imala zaštitu od Rima.²⁵⁴

Nakon što je u Tarentu sklopljen novi petogodišnji sporazum između trijumvira, Marko Antonije okrenuo se u svojim poslovima prema istoku i pokrenuo je kampanju protiv Parta.²⁵⁵ Zbog kampanje je prešao u Antiohiju gdje je stigla i Kleopatra sa djecom koju ju je tada Antonije i priznao kao svoje.²⁵⁶ U romanu je opisan dolazak Kleopatre pod okriljem noći, kako se sa pratnjom šulja u kuću gdje je Antonije spavao. Susret ima sličnosti sa prvim susretom Kleopatre i Julija Cezara, koji je zasigurno autorici poslužio kao primjer kako bi dočarala emocije trenutka i ponovnog sastanka nakon godina razdvojenosti, a koje dalje u tekstu ponovo izbile na površinu kao da nisu ni nestale. Vrijeme koje su skupa proveli u Antiohiji obilježilo je i njihovo tajno vjenčanje, ali i Kleopatrina vješta manipulacija Antonijem koja se ticala uprave nad istočnim zemljama.²⁵⁷ Vidljivo je kako je autorica skupila nekoliko važnih povijesnih događaja u kratak period, čime je dodatno istaknut Kleopatrin utjecaj koji je imala na Marka Antonija. Iz Plutarhových zapisa²⁵⁸ je poznato da je Marko Antonije reorganizirao upravu nad istočnim zemljama dok je bio u Antiohiji, koju je predao u ruke Kleopatre što

---

²⁴⁹ App. *B.Civ* V. 9.

²⁵⁰ Plut. *Ant.* 27-29; Burstein 2004.: 24-25; Tyldesley 2008.: 155; Roller 2010.: 82.

²⁵¹ Rofheart 1983.: 194-208.

²⁵² Plut.*Ant.* 30.

²⁵³ Plut. *Ant.* 31.

²⁵⁴ Burstein 2004.: 25; Roller 2010.: 84; Tomorad 2016.: 152.

²⁵⁵ Plut. *Ant.* 35.

²⁵⁶ Plut. *Ant.* 36.; Hölbl 2000.: 241-242.

²⁵⁷ Rofheart 1983.: 220-231.

²⁵⁸ Plut. *Ant.* 36.

povjesničari nazivaju „Darovima Kleopatri“.²⁵⁹ Historiografija potvrđuje Antonijevo priznanje djece koju je dobio sa Kleopatrom, ali njihovo vjenčanje smješta kasnije, u 34. g. pr. Kr.²⁶⁰ Vjenčanje je zasigurno bilo dio velike proslave u aleksandrijskom gimnazijumu, nakon što se Antonije vratio sa pohoda na Armeniju tokom kojega je zarobio njihovog kralja i odveo ga sa sobom u Aleksandriju. Povodom tog trijumfa održana je velika proslava na kojoj je Kleopatra proglašena kraljicom Egipta, Cipra, Libije i Koele Sirije te je Cezarion proglašen za njezinog suvladara.²⁶¹

Ono što je obilježilo sveukupni odnos koji su Kleopatra i Marko Antonije imali bila je situacija u Rimu gdje je boravio Oktavijan koji je prvotno tolerirao Marka Antonija zbog njegove percepcije u narodu. U romanu je Oktavijan prikazan kao plašljiv dječak koji je posjetio Cezara i nakon njegove smrti naslijedio vlast nad rimskom republikom. Iz dečka se pretvara u muškarca koji se bori za naklonost svog naroda, a polako mu u tome i uspijeva.²⁶² Također, centralni je lik u događajima koji su utjecali na Marka Antonija i njegov život počevši sa sklapanjem drugog trijumvirata sa Lepidom²⁶³, sukobom Oktavijana i Antonijeve žene Fulvije²⁶⁴, obnovom saveza u Brundiziju nakon kojega je Marko Antonije oženio Oktavijanovu sestru kako bi ojačali svoje prijateljstvo i savez²⁶⁵. Krhko prijateljstvo koje je izgledalo kao toleriranje drugoga polako je počelo propadati kada se Marko Antonije ponovo u Antiohiji pridružio Kleopatri zbog čega je patila i Oktavija²⁶⁶. Odluke Marka Antonija utjecale su na Oktavijanov odnos prema njemu, koji je to koristio kao negativnu propagandu protiv Antonija kako bi promijenio mišljenje rimskog naroda.²⁶⁷ Krajnji razdor između dvojice muškaraca uzrokovao je razvod od Oktavije koji je Antonije zatražio 32. g. pr. Kr.²⁶⁸

Posebnu pozornost Rofheart je posvetila ratnom sukobu ljubavnika sa Oktavijanom koji je nakon bitke kod Akcija izbacio Oktavijana kao pobjednika, dok su Kleopatra i Antonije svojim postupcima naštetili sami sebi. Cjelokupni događaj napisan je kao da se čitatelj nalazi u središtu zbivanja, da se seli po istočnim gradovima kako su se selili Kleopatra i Antonije prvo

---

²⁵⁹ Plut. *Ant.* 54; Cass. Dio XLIX 32; Hölbl 2000.: 242; Burstein 2004.: 26; Tomorad 2016.: 152.

²⁶⁰ Hölbl 2000.: 244; Burstein 2004.:28; Tomorad 2016.: 152.

²⁶¹ Plut. *Ant.* 50; Cass. Dio XLIX 40-41; Hölbl 2000.: 244.; Burstein 2004.:28-29; Tomorad 2016.: 152.

²⁶² Rofheart 1983.: 119-123; 155-159; 239-242.

²⁶³ Plut. *Ant.* 21.

²⁶⁴ Plut. *Ant.* 30.

²⁶⁵ Plut. *Ant.* 30-31.

²⁶⁶ Plut. *Ant.* 36.

²⁶⁷ Plut. *Ant.* 58.; Hölbl 2000.: 245; Burstein 2004.: 29.

²⁶⁸ Plut. *Ant.* 57.; Hölbl 2000.: 245; Burstein 2004.: 29; Tomorad 2016.: 153.

u Efez, zatim Atenu i preko Patre do Ambracijskog zaljeva²⁶⁹, gdje se odvila i kobna bitka.²⁷⁰ U cijelom narativu najviše do izražaja dolaze karakteri glavnih likova.²⁷¹ Ambiciozna Kleopatra koja se upliće u odluke o bitkama iako nema toliko vojnog iskustva, ali doprinosi materijalno u sukobu, dok je Marko Antonije prikazan ponovo kao zaludeni čovjek koji ne vjeruje svojem iskustvu nego se priklanja Kleopatrinoj odluci o borbi na moru.²⁷² Nakon bitke autorica opisuje kako je Kleopatra nastavila sa opremanjem vojske i spremanjem blaga u palači te je eksperimentirala sa otrovima²⁷³, Marko Antonije izolirao se i proveo je neko vrijeme u samoći jer ga je njegov bijeg iz bitke dotukao²⁷⁴, dok je Oktavijan cijelo vrijeme polako prodirao prema Aleksandriji i pritom održavao pismenu konverzaciju sa ljubavnicima o njihovoj sudbini.²⁷⁵ Također su opisani posljednji pokušaji normalnog života i proslava koje su Kleopatra i Marko Antonije održali u Aleksandriji²⁷⁶ nakon njegovog povratka sve dok se Oktavijan nije približio gradu i ponovo zaprijetio.²⁷⁷

Kraj romana obilježila je smrt Marka Antonija i Oktavijanov ulazak u Aleksandriju i zarobljavanje Kleopatre.²⁷⁸ Rofheart je napisala kraj života Marka Antonija kako je zapisano i u izvorima²⁷⁹, uz vlastiti doprinos u vidu konverzacije i opisa detalja. Nakon njegove smrti, opisuje preostale dane Kleopatrina života tokom kojih se ona oporavlja od tuge i groznice koja ju je snašla zbog Antonijeve smrti. Također se susreće sa Oktavijanom od kojega saznaje za njegove namjere oko proslave trijumfa u Rimu, tokom kojega će ona sama sudjelovati u povorci izložena pogledima svih prisutnih. Autorica je iz romana izostavila sam čin Kleopatrinog samoubojstva²⁸⁰, što se može tumačiti kao neujednačenost povijesnih izvora o samom događaju. Na temelju Plutarhova opisa i zapisa koje je ostavio Kasije Dion vidimo da je još tada bilo nejasno na koji točno način je Kleopatra umrla.²⁸¹

---

²⁶⁹ Rofheart 1983.: 242-257.

²⁷⁰ Plut. *Ant* 60.

²⁷¹ Rofheart 1983.: 245-248.

²⁷² Plut. *Ant* 62; Hölbl 2000.: 245-246; Burstein 2004.: 30; Roller 2010.: 137-138.

²⁷³ Plut. *Ant* 71.

²⁷⁴ Plut. *Ant* 69.

²⁷⁵ Rofheart 1983.: 265-272; Plut. *Ant* 71-74.

²⁷⁶ Rofheart 1983.: 261-272.

²⁷⁷ Hölbl 2000.: 247; Burstein 2004.: 31.

²⁷⁸ Rofheart 1983.: 275-278.

²⁷⁹ Rofheart 1983.: 276-278; Plut. *Ant* 76-77; Cass. Dio LI 10.

²⁸⁰ Rofheart 1983.: 283-287.

²⁸¹ Plut. *Ant* 86.; Cass. Dio LI 14; Hölbl 2000.: 249; Burstein 2004.: 31; Roller 2010.: 146-147.

5. Kratka komparativna analiza obrađenih književnih djela

Tijekom izrade diplomskog rada jedan od njegovih ciljeva bila je i izrada komparativne analize obrađenih književnih djela. Parametri koji su ovdje bitni za komparaciju djela su povijesna točnost i kronologija, odnos likova te utjecaj na čitatelja. S obzirom da su za rad u analizi korištene dvije drame i dva romana takva podjela biti će i kod komparacije iz razloga što se i drama i roman razlikuju sami po sebi kao književni rodovi i teško ih je uspoređivati međusobno. Zbog razlika, na kraju ove komparacije biti će izneseno i mišljenje o tome koja vrsta književnog djela je bolja za pisanje o povijesnim događajima.

5.1. Komparacija drama

Drama Bernarda Shawa u odnosu na dramu Williama Shakespearea u prvom parametru usporedbe u povijesnoj točnosti i kronologiji se razlikuje. Bernard Shaw svoju dramu temelji na istinitim povijesnim činjenicama i događajima, ali je djelo u većini fikcija. Kronologija događaja izmijenjena je kako bi bolje opisala likove i odnos koji su imali čime se mijenja i povijesna istinitost. William Shakespeare u svojoj tragediji ostavlja kronološki događaje zasnovane na Plutarhovim *Usporednim životopisima* te ne mijenja povijesnu istinitost samih događaja.

Odnos likova u drami Bernarda Shawa više je obrazovne prirode, Cezar je prikazan kao učitelj Kleopatre kada je u pitanju vladanje i odnos prema podanicima. Zbog toga je i sama Kleopatra prikazana kao plašljivo dijete koje mijenja svoj odnos prema svima pod mentorstvom i zaštitom Cezara. U kratko vrijeme koje su u djelu proveli skupa Kleopatra je promijenila svoju narav i odnos s Cezarom više nije isključivo obrazovan, već se naslućuje emocionalna povezanost likova iako se o njoj direktno ne govori. Potpuni preokret opće percepcije Kleopatre iz stidljive djevojke u umišljenu vladaricu je na kraju djela kada se rastaje od Cezara zbog njegova odlaska i kada ne pokazuje toliko emocije koliko su kroz djelo bile opisivane i prikazivane. William Shakespeare od samog početka opisuje Kleopatru kao strastvenu ženu, vladaricu i gospodaricu koja vješto manipulira Markom Antonijem. Njihov odnos od početka je prikazan kao buran i prepun emocija, koje na kraju određuju i njihovu sudbinu.

Drama *Cezar i Kleopatra* kroz nekolicinu scena koje su pomalo humorističnog karaktera i sadrže podrugljivu notu kod čitatelja koji nije upoznat sa povijesnom materijom mogu stvoriti krivu percepciju o odnosu kakvog su zapravo na temelju izvora Julije Cezar i Kleopatra imali. Potpuno je suprotna tragediji koju je Shakespeare napisao, gdje odnos ljubavnika i njihov nesretni završetak kod čitatelja pobuđuje simpatiju i suosjećanje pomoću emocija.

5.2. Komparacija romana

U romanu kao književnom djelu lakše je opisati događaje temeljene na stvarnim povijesnim zbivanjima. Iz toga razloga su sitnice u povijesnoj točnosti proizvoljne svakom autoru kako bi obogatile ili osiromašile samo djelo. Claude Ferval napisala je djelo koje je povijesno gledajući temeljeno na raspoloživim povijesnim izvorima. Sitne korekcije vremenske kronologije, koje ponekada više štete nego što koriste, ne utječu na istinitost djela već pomalo u nekim scenama zbunjuju čitatelja. I roman Marthe Rofheart po pitanju povijesne točnosti također prati povijesne izvore. Ona je u svom djelu s nekim fiktivnim scenama pokazala kako nije loše poznavati širu sliku događaja. Kronološki nije toliko nesmisleno kao dijelovi romana Claude Ferval, iako ima izmijenjenih podataka i događaja zbog razvoja opće radnje.

Odnos likova u oba romana temeljen je na radnji oba romana. Autorice vješto razvijaju međusobne odnose glavnih likova i pomoću njih pričaju priču. Razmišljanja Kleopatre, koja su zapravo čista fikcija, odlično dočaravaju odnose koje je imala sa oba muškarca, a koji su sami po sebi proizašli iz utemeljenih povijesnih događaja. U oba romana međusobni odnosi se razvijaju linearno od početka i u potpunosti imaju utjecaj na daljnje odvijanje radnje.

Roman Claude Ferval u cjelokupnom dojmu ostavlja već spomenuti zbunjujući osjećaj koji potiče na razmišljanje i istraživanje istinitosti. Posebnu pažnju oduzimaju dijelovi teksta koji kao da su preuzeti iz ranijih već napisanih književnih djela zbog svoje sličnosti i načina pisanja i opisivanja događaja. Martha Rofheart svojim djelom i načinom na koji je roman napisan ostavlja impresivan dojam. Pogled na događaje kroz oči i razmišljanja Kleopatre donekle odvlače čitatelja u taj izgubljeni svijet, pri čemu se ne osjeti prolaznost vremena u samom djelu. Kraj, u kojemu nije napisan svaki detalj povijesnog događaja onako kako se

dogodio ili se pretpostavlja da se dogodilo daje dozu mističnosti samom djelu i potiče na razmišljanje o vlastitim odnosima i mogućnostima čitatelja.

Ono što je važno na kraju komparacije je i mišljenje o tome je li bolje povijesne događaje u književnim djelima pisati u obliku drama ili u obliku romana. Uzevši u obzir razlike između drame i romana te njihove sličnosti, zapravo je i jedna i druga vrsta djela pogodna za pisanje književnih djela. Kroz dramu se može bolje istaknuti pojedini događaj i odnos likova, dok je loša stvar upravo ta da je ograničena na mali broj događaja koje može opisati i prikazati. Za roman je jasno da može obuhvatiti i veliki vremenski raspon i mnoštvo likova i događaja, ali upravo ta širina pisanja ponekad preuzme opise i čitatelj se lako izgubi u događajima i detaljima.

6. Zaključak

Književna djela analizirana u ovom radu, ali i sva ostala napisana djela koja se bave tematikom Kleopatre VII. govore o istim događajima. Poznata priča o njenom životu u svakom djelu ispričana je na nov način zbog doprinosa, različitog načina pisanja i razmišljanja svakog pojedinog autora. Zasiurno je da je Kleopatra VII. i dalje veliki izvor inspiracije svima što je vidljivo u broju književnih djela o njenom životu, ali i umjetničkih te filmskih radova. Ako se tome još pridodaju i znanstveni radovi koji su nastali i koji će nastajati i dalje, može se zaključiti kako je život Kleopatre VII. neiscrpan izvor inspiracije u stvaralaštvu.

Određeni ciljevi na početku okosnica su rada i kao takvi usmjeruju pisanje i analizu. Postignuta je analiza književnih djela svakog zasebno te je pomoću te analize napisana i komparacija djela međusobno u kojoj do izražaja dolaze razlike koje obje vrste djela imaju. Ovakav način analize književnih djela donosi zanimljiv pregled događaja i na neki način prikazuje misaoni proces, a uz njega i način rada koji je autor/autorica imao u trenucima pisanja djela. Mislim da su autori kroz drame htjeli prikazati odnose glavnih likova i time dati svoju viziju samih povijesnih događaja. Autorice romana donose cjelokupni pregled života Kleopatre, koji donekle ima obrazovnu ulogu jer nakon čitanja ipak nešto i ostane čitatelju za razmišljanje.

Svoje vlastito razmišljanje i mišljenje o djelima sam najbolje iznijela u samoj komparativnoj analizi. Također sklonija sam mišljenju da su obje vrste književnih djela dobre za pisanje o povijesnim događajima i da nema toliko razlike između vrste djela ako su djela napisana na kvalitetan način. Mislim da su se autori i autorice za pisanje svojih djela koristili određenim izvorima kako bi opisali glavne značajke Kleopatrina života te da ostatak djela o kojemu nemamo nikakvih zapisa poput razmišljanja i razgovora uvelike ovise i govore o samim autorima.

Bibliografija

1. Književna djela

Ferval, Claude. (1985) *Kleopatra, egipatska kraljica*. Zagreb: Alfa.

Rofheart Martha. (1983) *Ja, Kleopatra*. Beograd : Svetozar Marković.

Shakespeare, William. (1987) *Antonije i Kleopatra*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske.

Šo, Bernard. (1970) *Izabrana dramska dela*. Beograd: Kultura.

2. Izvori

Apijan iz Aleksandrije. *Rimski građanski ratovi*. Beograd: Kultura, 1967.

Cicero. *The letters of Cicero*. London: George Bell and Sons, 1908. – 1909.

Dion Cassius. *Roman History*. Cambridge: Harvard University Press, 1914.

Gaj Julije Cezar. *Moji ratovi*. Zagreb: Zora, 1972.

Plutarh. *Usporedni životopisi*. Zagreb: August Cesarec, 1988.

Suetonius. *The Lives of the Twelve Caesars*. Cambridge: Harvard University Press, 1913.

3. Literatura

Ashton, S.A. (2008) *Cleopatra and Egypt*. Oxford.

Burstein, S.M. (2004) *The Reign of Cleopatra*. Greenwood

Hölbl, G. (2000) *A History of the Ptolemaic Empire*. London.

Jones, P.J. (2006) *Cleopatra: a sourcebook*. Oklahoma.

Tomorad, M. (2016) *Staroegipatska civilizacija sv.1: Povijest i kultura starog Egipta*. Zagreb.

Tomorad, M. & Tepeš, Kristina (2018) „Kleopatra“. U: Tomorad, M. i suradnici, *Slavne žene stare povijesti – Životi žena u društvima starog svijeta*. Zagreb: 107-131.

Roller, D.W. (2010) *Cleopatra: a biography*. Oxford.

Tyldesley, J. (2008) *Cleopatra: Last Queen of Egypt*. London.

4. Internetski izvori

Encyclopedia Britannica s.v. „Antony and Cleopatra“ .

[<https://www.britannica.com/topic/Antony-and-Cleopatra-by-Shakespeare>], 3. rujna 2022.

IMDb s.v. „Antony and Cleopatra (1908)“ .

[https://www.imdb.com/title/tt0000634/?ref=fn_al_tt_1], 3. rujna 2022.

IMDb s.v. „Marcantonio e Cleopatra (1913)“.

[https://www.imdb.com/title/tt0184703/?ref=nv_sr_srsrg_0], 3. rujna 2022.

IMDb s.v. „Caesar and Cleopatra (1945)“ .

[https://www.imdb.com/title/tt0038390/?ref=nv_sr_srsrg_0], 3. rujna 2022.

IMDb s.v. „Antonio e Cleopatra (1965)“.

[https://www.imdb.com/title/tt0834555/?ref=fn_al_tt_4], 3. rujna 2022.

IMDb s.v. „Antony and Cleopatra (1972)“ . [<https://www.imdb.com/title/tt0068920/>], 3. rujna 2022.

IMDb s.v. „Antony and Cleopatra (1974)“.

[https://www.imdb.com/title/tt0175447/?ref=nv_sr_srsrg_3], 3. rujna 2022.

IMDb s.v. „Antony and Cleopatra (1981)“.

[https://www.imdb.com/title/tt0080374/?ref=nv_sr_srsrg_6], 3. rujna 2022.

IMDb s.v. „Antony and Cleopatra (1984)“.

[https://www.imdb.com/title/tt0085176/?ref=nv_sr_srsrg_4], 3. rujna 2022.

UNRV History s.v. „Cleopatra and Alexandrian War“ . [<https://www.unrv.com/julius-caesar/cleopatra-alexandrian-war.php>], 18. svibnja 2022.

Wikipedia s.v. „Anthony and Cleopatra“.

[https://en.wikipedia.org/wiki/Antony_and_Cleopatra], 3. rujna 2022.

Wikipedia s.v. „Antony and Cleopatra (1908 film)“.

[[https://en.wikipedia.org/wiki/Antony_and_Cleopatra_\(1908_film\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Antony_and_Cleopatra_(1908_film))]. 3. rujna 2022.

Wikipedia s.v. „Antony and Cleopatra (1913 film)“.

[[https://en.wikipedia.org/wiki/Antony_and_Cleopatra_\(1913_film\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Antony_and_Cleopatra_(1913_film))], 3. rujna 2022.

Wikipedia s.v. “Martha Rofheart“ [https://en.wikipedia.org/wiki/Martha_Rofheart], 21. srpnja 2022.

Wikipedia s.v. “Caesar and Cleopatra (play)”.

[[https://en.wikipedia.org/wiki/Caesar_and_Cleopatra_\(play\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Caesar_and_Cleopatra_(play))], 18. svibnja 2022.